

EJUSDEM

ADVERSUS EOS QUI APUD SE HABENT VIRGINES SUBINTRODUCTAS.

4. Majoribus nostris duæ tantum fuerunt causæ, propter quas mulieribus viri cohabitarent. Et una quidem vetus est ac justa rationique consentanea: nempe matrimonium, quod Deo legislatore institutum est: *Propter hoc enim, inquit, relinquet vir patrem suum et matrem suam, et adhærebit uxori suæ, eruntque duo in carnem unam (Gen. 2. 24)*; altera vero recentior, iniqua et legi adversa, nempe fornicatio, quæ a malignis introducta est demonibus. Atque nostra hæc ætate tertius quidam novus et insolitus mos prodiit, ejus causam haud facile investigaveris. Sunt enim nonnulli, qui puellas nuptiarum inexpertas domum ducunt, et usque in extremam senectutem inclusas tenent ac fovent, non procreandorum liberorum gratia, negant enim se cum illis rem habere; neque libidinis causa, aiunt enim quod illas incorruptas servant: et si quis ab eis causam rogaverit, dicunt sibi multas esse; sed fingunt: ego enim nullam eos habere crediderim, quæ vel honesta vel idonea sit. Verum de his nondum dicemus: asseremus autem in medium quam nos potissimum causam suspicamur. Et quænam est illa? Omnino, si a scopo aberravero, fas vobis est ut me redarguatis. Et quænam causa? quis ille prætextus? Videtur mihi mulieris convicius non ex lege nuptiarum modo, sed etiam absque nuptiis ac congressu, voluptatis habere nonnihil. Quod si non recte sentio, non possum dicere: meam vobis sententiam narro: forte autem non meam solum, sed et illorum; nam et illis sic videtur, quod hinc liquet. Tantam enim gloriam et tanta scandala neutiquam despicerent, nisi ingens quædam et vehemens cohabitandi voluptas esset. Quod si forte succenseant quidam, quod hæc dicamus, precor ut nobis venia detur, absitque indignatio: neque enim libens ac temere hanc inimicitiam susciperem. Non sum tam miser ac ærumnosus, qui temere omnes offendere velim; sed valde doleo ac crucior, et gloriam Dei blasphemari intuens, et multorum salutem propter voluptatem hanc paulatim perire. Quod enim illud suave sit, et nuptiali consortio ardentiorum pariat amorem, nunc forte stupebitis audientes, sed ubi id demonstravero, vos etiam confitebimini. Etenim cum legitima muliere congregari cum non sit velitum, concupiscen-

tiam sedat, et sæpenumero satietatem affert, humo-
dicum restinguens ardorem. Præterea partus et partuum dolores, puerorumque procreationes ac educationes, necnon et frequentes qui ex his sequuntur morbi corpus affligunt, florem ætatis marcidum reddunt, invalidumque voluptatis calcar faciunt: in virgine autem cohabitatrice nihil horum reperies. Abest enim coitus, qui nature impetum deprimat et obtundat; neque dolores partus, neque puerorum educationes carnem marcescere faciunt: sed juvenilem vigorem diu conservat, utpote intacta manens. Post partus enim et educationes puerorum corpora uxorum infirmiora fiunt; illæ autem usque in quadragesimum annum in sua permanent forma, et cum virginitas jam elocandis certant. Hinc est quod cohabitantes duplici igne accendantur; nam et ardor eorum non restinguitur coitu eis interdicto, et ardoris fomes manet redditurque validior. Hanc ego hujus contubernii causam suspicor; sed ne valde succenseamus eis, neque difficiles simus et importuni. Nam qui agrum vult restituere, non hoc agit ira et verberibus, sed offert pharmaca cum magna cura et blanda adhortatione. Etenim si ab illis pœnas expetere nobis propositum esset, et si iudicium ordinem teneremus, indignari oporteret; sed si illo dimisso medicorum et curare volentium munus suscipiamus, hortari, obsecrare, et, si opus sit, genua tangere opus est, ut quod agendum suscepimus perficiamus. Igitur quemadmodum medici, qui agros a cibo vel potu nocivo arcere cupiunt, licet illa mixtam habeant voluptatem, ante omnia tamen persuadent inesse illis præter nocua etiam multum insuavitatis; sic et nos faciamus, commonstrando illis quod cohabitatio illa, quamvis suavis et jucunda videatur, perniciosa sit, et nihilo melior quam mortiferæ potiones. Et videtur quidem multam habere lætitiæ, læt et tamen multum in ea amaritudinis, quam animæ, quæ voluptatibus oblectatur, infundit. Nam qui persuasus discedit, secure discedit. Sane qui metu et necessitate a dilecta sejungitur, fortior amator fit, et fortassis iterum ad illam accedet; at si ut rem damnosam et amarum fugit, haudquaquam iterum revertitur ob calculum sententiæ suæ, quæ quavis necessitate violentius illi persuadet. Quomodo ergo persuadebimus illis, quod hoc non solum noceat, sed et amarum sit? Et quomodo aliter, quam ex ipsa rerum natura? Interrogemus ergo eos, si quis mensa sumptuosa apposita, variis dulcissimisque plena eduliis, denuntiet summis mi-

⁴ Titulus sic habet in Savil., *Chrysostomi, adversus illos qui habent virgines subintroductas*; Morel., *Ejusdem adversus eos qui habent subintroductas*. Interpretes vero, *Ejusdem adversus eos qui apud se fovent sorores adoptivas quas subintroductas vocant*.

[228] ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΧΟΝΤΑΣ ΠΑΡΘΕΝΟΥΣ ΣΥΝΕΙΣΑΚΤΟΥΣ *.

α'. Ἐπὶ μὲν τῶν προγόνων τῶν ἡμετέρων δύο τινὲς ἦσαν προφάσεις αἱ τὰς γυναῖκας συγκατοικίζουσαι τοῖς ἀνδράσι· μία μὲν ἡ τοῦ γάμου, ἀρχαία τε καὶ δικαία καὶ εὐλογος, ἅτε τὸν Θεὸν ἔχουσα νομοθέτην· Ἄντι γὰρ τούτου, φησὶ, *καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν*· ἕτερα δὲ ἡ τῆς πορνείας, καὶ νεωτέρα ταύτης καὶ ἄδικος καὶ παράνομος, ἅτε παρὰ τῶν πονηρῶν εἰσενεχθεῖσα δαιμόνων. Ἐπὶ δὲ τῆς γενεᾶς τῆς ἡμετέρας καὶ τρίτος ἐπινοήθη τρόπος καινός τις καὶ παράδοξος καὶ πολλὴν ἔχων τὴν ἀπορίαν τοῖς βουλομένοις τὴν αἰτίαν εὐρεῖν. Εἰσὶ γὰρ τινες οἱ γάμου καὶ συνουσίας χωρὶς κόρας ἀπειρογάμους ἀγόμενοι, καθίζουσιν οἴκοι διαπαντός, καὶ εἰς ἔσχατον γῆρας ἑαυτοῖς συγκατακλείουσιν, οὔτε ἐπὶ παιδοποιίᾳ ὁ, οὐ γὰρ φασὶν αὐταῖς συγγίνεσθαι, οὔτε ἐξ ἀκολασίας, λέγουσι γὰρ αὐτάς ἀκεραίους διατηρεῖν· ἀλλ' ἐὰν τις ἔρηται τὴν αἰτίαν, ἔχουσι μὲν πολλὰς, καὶ μεμελητήκασιν, εὐλογον δὲ, ὡς ἔγωγε οἶμαι, οὐδεμίαν, οὐδὲ σεμνήν. Ἀλλὰ μήπω περὶ τούτων, μηδὲ τὰς ἐκείνων τέως λέγωμεν προφάσεις, ἀλλ' ἦν αὐτοὶ μάλιστα ὑποπτεύομεν εἶναι, ταύτην εἰς μέσον ἀγάγωμεν. Τίς οὖν ἐστὶν αὕτη; Πάντως δὲ εἰ διαμάρτοίμι τοῦ σκοποῦ, ἔξεστιν ἐπιλαθῆσθαι τοῖς βουλομένοις ὑμῶν. Τίς οὖν ἐστὶν ἡ πρόφασις; Δοκεῖ μοι τινα ἡδονὴν ἔχειν τὸ συνοικεῖν γυναῖξιν, οὐ νόμῳ γάμου μόνον, ἀλλὰ καὶ γάμου καὶ συνουσίας χωρὶς. Εἰ δὲ οὐκ ὀρθῶς δοκῶ, λέγειν οὐκ ἔχω· τὴν γὰρ ἑμαυτοῦ τέως ὑμῖν διηγοῦμαι γνώμην· τάχα δὲ οὐ τὴν ἑμαυτοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν αὐτῶν ἐκείνων· ὅτι γὰρ καὶ ἐκείνοις οὕτω δοκεῖ, δῆλον ἐκεῖθεν. Οὐ γὰρ ἂν τοσαύτης κατεφρόνησαν δόξης καὶ τοσούτων σκανδάλων, εἰ μὴ σφοδρὰ τις ἦν καὶ τυραννικὴ τῆς συνοικίσεως ταύτης ἡ ἡδονή. Εἰ δὲ τινες δυσχεραίνουσι ταῦτα λεγόντων ἡμῶν, παραιτήσομαι συγγινώσκειν ἡμῖν, καὶ μὴ ἀγανακτεῖν· οὐ γὰρ ἔκων, οὐδὲ ἀπλῶς τὴν ἀπέχθειαν ἀναδέξασθαι ταύτην εἰλόμην. Οὐχ οὕτως ἄθλιος ἐγὼ καὶ ταλαίπωρος, ὡς εἰκῆ βούλεσθαι προσκρούειν ἅπασιν· ἀλλ' ὀδυνῶμαι σφόδρα καὶ ἀλγῶ καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν ὑβριζομένην ὀρών, καὶ τὴν τῶν πολλῶν σωτηρίαν κατὰ μικρὸν ὑποβρέουσαν διὰ τὴν ἡδονὴν ταύτην. Ὅτι γὰρ ἡδὺ τοῦτο καὶ τοῦ νόμῳ γάμου συνοικεῖν δριμύτερον ἔχει τὸν ἔρωτα, νῦν μὲν ἴσως καὶ θορυβεῖσθε ἀκούοντες, μετὰ δὲ τὴν ἀπόδειξιν καὶ αὐτοὶ συνομολογήσετε. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς ἐννόμου γυναικὸς ἡ μί-

ξις ἀκώλυτος οὔσα, τὸν τε πόθον παρεμυθήσατο, καὶ εἰς κόρον πολλακίς τὸν ἄνδρα ἤγαγε, καὶ τὴν σφοδρὴν κατέλυσε ἐπιθυμίαν. Καὶ χωρὶς δὲ τούτων καὶ ὠδίνες καὶ τόκοι καὶ παιδοποιίαι καὶ παιδοτροφίαι, καὶ τὰ ἐκ τούτων ἐπόμενα συνεχῆ νοσήματα, πολιορκουῦντα [229] τὸ σῶμα καὶ μαραίνοντα τὸ ἄνθος τῆς ὥρας, ἀσθενέστερον τὸ κέντρον ἐργάζεται τῆς ἡδονῆς. Ἐπὶ δὲ τῆς παρθένου οὐδὲν τούτων ἐνι· οὔτε γὰρ μίξις ἐστὶ τὸν οἶστρον τῆς φύσεως δυναμένη χαλάσαι καὶ κατενεγκεῖν, οὔτε ὠδίνες καὶ παιδοτροφίαι τὴν σάρκα μαραίνουσιν, ἀλλ' ἐπιπολὺ διασώζουσι τὴν ἀκμὴν, ἅτε ἀνέπαφοι μένουσαι τῶν ἐντεῦθεν. Τῶν μὲν γὰρ γαμουμένων μετὰ τοὺς τόκους καὶ τὰς παιδοτροφίας ἀσθενέστερα τὰ σώματα γίνεται, αἱ δὲ καὶ εἰς τεσσαρακοστὸν ἔτος μένουσιν, ἀμιλλώμεναι τῶν παρθένων ταῖς θαλαμειομέναις· ὅθεν διπλᾶ τὰ τῆς ἐπιθυμίας ἐγείρεται τοῖς συνοικουῖσιν αὐταῖς, τῷ τε μὴ συγχωρεῖσθαι τῇ μίξει τὸν πόθον παραμυθεῖσθαι, καὶ τῷ μένειν ἐπιπολὺ τοῦ πόθου τὴν ὑπόθεσιν ἰσχυροτέραν. Ταύτην ὑποπτεύω πρόφασιν εἶναι ἐγὼ τῆς ὁμοσκηνίης ταύτης. Ἀλλὰ μὴ ἀγανακτῶμεν πρὸς αὐτοὺς, μηδὲ δυσχεραίνωμεν· οὐδεὶς γὰρ τὸν κάμνοντα ἀναστῆσαι βουλόμενος μετ' ὀργῆς καὶ ἐπιπλήξεως τοῦτο ποιεῖ, ἀλλὰ μετὰ θεραπείας καὶ παρακλήσεως προσάγει τὰ φάρμακα. Καὶ γὰρ εἰ μὲν κολάσαι προδκεῖτο, καὶ τὴν τῶν δικαζόντων εἶχομεν τάξιν, ἐχρῆν καὶ ἀγανακτεῖν· εἰ δὲ ἐκείνην ἀφέντες τὴν τῶν ἰατρῶν καὶ θεραπεύσαι βουλομένων μεταλαμβάνομεν, παρακαλεῖν χρῆ καὶ δέεσθαι, καὶ αὐτῶν, εἰ θεοὶ, τῶν γονάτων ἄπτεσθαι, ὥστε γενέσθαι τὸ σπουδαζόμενον. Καθάπερ οὖν οἱ ἰατροὶ τῶν βλαπτόντων μὲν, ἡδονὴν δὲ ἐχόντων ἀπάγοντες, εἴτε σιτίων, εἴτε ποτίων, τοῦτο πρὸ τῶν ἄλλων πείθουσι τοὺς ἀβρώστους, ὅτι τὸ τοιοῦτον μετὰ τῆς βλάβης πολλὴν ἔχει καὶ τὴν ἀηδίαν· οὕτω καὶ ἡμεῖς ποιῶμεν, δεικνύοντες αὐτοῖς, ὅτι ἡ ἡδίστη αὕτη συνοικίσις πολὺν ἔχει τὸν ὕλεθρον, καὶ τῶν δηλητηρίων οὐδὲν ἄμεινον φαρμάκων κατεσκευάσται. Καὶ δοκεῖ μὲν εὐφροσύνην τινα ἔχειν, πολλὴν δὲ ἐναποκεκρυμμένην δριμύτητα καὶ πικρίαν καταχέει τῆς ἡδομένης ψυχῆς· ἐπεὶ καὶ αὕτη ἡ μετὰ πειθοῦς ἀναχώρησις ἀσφαλῆς. Ὁ μὲν γὰρ φόβῳ τῆς φιλουμένης διαζευγνύμενος καὶ ἀνάγκῃ, σφοδρότερός τε ἐραστής γίνεται, καὶ ἴσως καὶ ἐπανήξει πάλιν· ὁ δὲ τοῦ πράγματος καταγνοὺς, καὶ οὕτω φυγῶν ὡς ἐπιδραβὲς καὶ πικρὸν, οὐδ' ἂν ἐπιστρέψειεν αὐθις, τὴν ἐκ τῆς οικείας γνώμης ψῆφον πάσης ἀνάγκης ἔχων ἰσχυροτέραν. Πῶς οὖν αὐτοὺς πείσομεν, ὅτι οὐ βλαβερόν τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ πικρὸν; Πῶς δὲ ἄλλως ἢ ἐξ αὐτῆς τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως; Ἐρώμεθα οὖν αὐτοὺς, εἰ τις πολυτελῆ τράπεζαν παραθεῖς, πολλῶν καὶ ἡδίστων γέμουσιν

* Titulus sic habet in Savil.: Χρυσοστόμου, πρὸς τοὺς ἔχοντας παρθένους συνεισάκτους, Morel. Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τοὺς συνεισάκτους ἔχοντας.

† Sic Savil. optime. Ediderat Montf. παιδοποιίαι. Edit.

ἔδεσμάτων, ἀπηγόρευσε^α μετὰ σφοδρῆς τῆς ἀπειλῆς, μὴ ἄπτεσθαι τινος τῶν προκειμένων, ὅρα ἂν τις εἴλετο τοιαύτη παρακαθῆσθαι τραπέζῃ, καὶ κολάζειν ἑαυτόν; Οὐκ ἔγωγε οἶμαι· οὔτε γὰρ τοσαύτην ἀπὸ τῆς ὕψεως ἐκαρπούτο τὴν ἡδονήν, ὅσῃν ἀπὸ τῆς κωλύσεως ὑπέμενε τὴν ἀθυρίαν. Τί δέ, εἰ διψῶντι καὶ καιομένῳ πηγὴν τις ἐπιδείξας καθάρην καὶ διαυγῆ, μὴ μόνον αὐτῆς μὴ ἀπογεύεσθαι, ἀλλὰ μηδὲ ἄκροισ θιγεῖν τοῖς δακτύλοις ἐπέτρεπεν, ἄρα ἂν ταύτης ἐγένετο τι πικρότερον τῆς κολάσεως;

β'. Οὐδὲ ἐνταῦθα οἶμαι τινα ἀντερσεῖν. Τοσοῦτον γὰρ ἔστι τοῦτο τὸ κακὸν, ὅτι καὶ τῶν ἐξωθεν οἱ ταῦτα διασκέπτεσθαι μάλιστα ὄντες δεινοί, ἡδονῆς φύσιν [230] λέγω καὶ λύπης, θελήσαντες ποιῆται κολαζόμενους τινὰς σφοδρῶς, οὐκ ἄλλως ἐποίησαν, ἢ τούτῳ τῷ τρόπῳ· πλάσαντες γὰρ τινα μῦθον, ἄγουσιν ἐν τῷ μύθῳ τινὰ, ὃν ἔδει δοῦναι δίκην ἐσχάτην, καὶ ἕτερον μὲν οὐδὲν, πανδαισίαν δὲ παραθέυτες αὐτῷ, καὶ παραβρόβον δείξαντες ὕδωρ, οὐδενὸς ἀπολαῦσαι τούτων συνεχώρου, ἀλλ' ἄρῳ τε ἐξέτεινε τὴν χεῖρα ἐκείνος καὶ τὰ ὀρώμενα ἅπαντα ἀφίπτατο, καὶ τοῦτο ἐγένετο διαπαντός. Καὶ οὗτος τῆς κολάσεως ὁ τρόπος ἦν κατὰ τὸν μῦθον τὸν ἐξωθεν. Καὶ φιλοσόφων δὲ τις ἰδίων τινα τῶν αὐτῷ συνόντων καταφιλήσαντα νέον εὐμορφον, ἐθαύμασεν εἰπὼν, ὅτι καὶ εἰς πῦρ οὗτος βράδιως ἂν κυβιστήσειεν ὁ ταύτην σολμύμας διὰ τοῦ φιλήματος ἀνάψαι ἐν ἑαυτῷ κάρμινον. Ἐγὼ δὲ τοῦτο μὲν οὐκ ἂν εἶποιμι, ὅτι τὰς συνοικούσας φιλοῦσιν ἢ ἐπαρῶνται· εἰ δὲ τινες ταῦτα κατηγοροῦεν, δείξαι πειράσομαι ὅτι, κἂν μέχρι τούτου προΐωσι, πικροτέραν πάλιν καθ' ἑαυτῶν τῆς προτέρας ἐπισπῶνται τὴν βίασαν. Εἰ γὰρ ὕψις μόνῃ τοσαύτην ἐντίθησιν ὀδύνην, ὅταν καὶ ἀφῆ προσῆ, τῆς ὕψεως πολὺ παχυτέρα ἀπόλαυσις, μείζονα αἴρει τὴν φλόγα, καὶ δριμυτέραν ἐργάζεται τὴν ἀληθινὰ, καὶ χαλεπώτερον ποιεῖ τὸ θηρίον. Ὅσον γὰρ ἂν αὐξώμεν τὰ τῆς ἐπιθυμίας, καὶ ἰσχυροτέραν αὐτῇ παρέχωμεν τὴν τροφήν, τοσοῦτον καὶ τὰ τῆς ὀδύνης ἡμῖν ἐπιτείνεται. Καὶ καθάπερ ὁ τῆ τραπέζῃ καὶ τῆ πηγῇ παρακαθήμενος οὐχ οὕτως ὀρῶν ὀδυνᾶται, ὡς ὅταν καὶ τῆ χειρὶ θιγεῖν ἐπιτραπῆς ἀπογεύεσθαι κωλυθῆ πάλιν· ὡς δὴ καὶ οἱ τῶν παρθενικῶν σωμάτων ψαῦσαι ἐπιτρεπόμενοι^β, χαλεπώτερον τῆς θέας ἀπὸ τῆς ἀφῆς κολάζονται, πικροτέραν ἐφελκόμενοι τὴν ἐκ τῆς ἀποτυχίας^γ ὀδύνην. Καὶ τί δεῖ ταῦτα ἀπὸ τῶν ἐξωθεν πραγμάτων φιλοσοφεῖν; ἢ γὰρ τοῦ Θεοῦ ψῆφος ἢ τούτων ἀπάντων ἰσχυροτέρα, αὕτη δείκνυσι τοῦτο τοιοῦτον ὄν. Τὸν γὰρ Ἀδὰμ κολάσαι βουλόμενος, οὐ πόρρω τοῦ παραδείσου κατῴκισεν, ἀλλ' αὐτοῦ πλησίον ἐκείνου, ἐν ἔχῃ διηνεκῆ κόλασιν, τὴν θέαν τοῦ ποθομένου χωρίου, θεωρῶν μὲν αὐτὸ διαπαντός, ἀπολαῦσαι δὲ οὐκ ἐπιτρεπόμενος. Ἀλλ' ἴσως εἶποι τις ἂν· Καὶ πῶς, εἰ πικρὸν τοῦτο οὕτως ἐστὶ τῆ φύσει, μετὰ τοσαύτης αὐτὸ οἱ πολλοὶ διώκουσι τῆς σπουδῆς; Ἐγὼ δὲ πρὸς τοῦτο ἐκεῖνο ἂν εἶποιμι, ὅτι αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μέγιστον τεκμήριον τῆς ἐσχάτης αὐτῶν ἀρρώστιας ἐστὶ. Τοῦτο γὰρ τῶν νοσοῦντων τὸ ἔθος, ψυχρὰν τινα καὶ ὀλιγοχρόνιον ἡδονὴν καρποῦσθαι, καὶ μακρὰν ἑαυτοῖς ἐντεῦθεν κατασκευάζειν κόλασιν. Τοῦτο γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν πυρεττόντων ἴδοι τις ἂν, οἱ μὴ βουλόμενοι καρτερῆσαι μικρὸν, δι' ὀλιγοχρόνιον τινα ψυχαγωγίαν

καὶ ποτῶν καὶ σιτίων κωλυμένων ἀπτόμενοι, μακρὰν τινα καὶ χαλεπωτάτην ἑαυτοῖς ἐργάζονται νόσον. Δεῖ δὲ τοὺς ὑγιαίνοντας οὐκ ἀπὸ τῶν νοσοῦντων λαμβάνειν τὰς περὶ τῶν πραγμάτων ψήφους· ἐπεὶ, εἰ τούτοις ἐψόμεθα, καὶ ὑπὸ τῆς Ιατρικῆς καὶ ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας^δ καταγνωσόμεθα. Οὐδὲ γὰρ, οὐδὲ ἐπὶ πυρετῶν, οὐδὲ ἐπὶ γυναικῶν τοῦτο πάσχουσι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ γρημάτων καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων οἱ τὰ τοιαῦτα νοσοῦντες. Καὶ γὰρ οἱ περὶ τὰ χρήματα μεμνηότες, [251] εἰδότες, ὅτι οἱ τὰ μικρὰ ταῦτα ἐνταῦθα προέμενοι τοῖς θεομένοις μυρία ἐκεῖ λήφονται ἀγαθὰ, κατέχουσιν ὅμως αὐτὰ καὶ κατορύττουσι, καὶ πάντων ἐκπεσεῖν αἰροῦνται τῶν ἀγαθῶν μᾶλλον διὰ τὴν ψυχρὰν ταύτην καὶ βραχεῖαν ἡδονὴν, ἢ τῆς αἰωνίου κολάσεως ἀπαλλαγῆναι, καὶ τὴν ἀθάνατον καρπώσασθαι ζωὴν, διὰ τῆς προσκαιροῦ τούτων ὑπεροψίας. Τοῦτο δὴ καὶ οὗτοι πάσχουσι, τῆς μικρᾶς ταύτης ἐπιθυμίας, τῆς διὰ τῶν ὀφθαλμῶν, οὐκ ἀνεχόμενοι μικρὸν ἑαυτοῖς ἀποστῆσαι, ἀφόρητον ἑαυτοῖς συνάγουσι πῦρ· καὶ ὅσῳ περ ἂν νομίζωσιν ἡρεσθαι, τοσοῦτω μᾶλλον ἐμπλέκονται τῷ κακῷ, τοῦ διαθλόου τοῦτο τεχνασαμένου πρὸς τὴν παραμονὴν τῆς φλογῆς καὶ ἐπίδοσιν, ὅθεν καιόμενοι καὶ ἡδονται καὶ ἀλγοῦσιν, ἀποπνόν τινα κρᾶσιν ἐν ταῖς ἑαυτῶν καταφυτεύοντες ψυχαῖς.

γ'. Εἰ δὲ τις ἡμῶν ἀκρασίαν καταγιγνώσκει ἀπὸ τούτων τῶν ῥημάτων (τοὺς γὰρ γενναίους ἀνδρας καὶ γυναῖξιν συνοικούντας μηδὲν πάσχειν δεινόν), μακαρίζω μὲν τοὺς τοιοῦτους, καὶ βουλόμην ἂν καὶ αὐτὸς τοσαύτην λαθεῖν ἰσχύν· καὶ ἴσως μὲν καὶ αὐτὸς πείθομαι ὅτι δυνατόν εἶναι τοιοῦτους τινὰς, ἐβουλόμην δὲ καὶ τοὺς ἐγκαλοῦντας ἡμῖν δυναθῆναι πείθει τοῦτο, ὅτι νέος σφριγῶν τῷ σώματι, κόρη συνοικῶν παρθένῳ καὶ συγκαθήμενος καὶ συνδειπνῶν καὶ συνδιαλεγόμενος δι' ἡμέρας (τῶν γὰρ ἄλλων οὐδὲν προστίθημι, τοὺς ἀκαίρους γέλωτας καὶ τὰς διαχύσεις καὶ τὰ μαλακὰ ῥήματα, καὶ τὰ ἄλλα, ἃ μηδὲ λέγειν ἴσως καλόν)· ἀλλ' ὅτι τὴν αὐτὴν ἔχων οἰκίαν, καὶ τραπέζης καὶ λόγων κοινωνῶν, καὶ μετὰ παρόρησίας πολλῆς καὶ μεταλαμβάνων πολλῶν καὶ μεταδιδούς, οὐδενὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἀλίσκεται, ἀλλὰ καθαρὸς ἐπιθυμίας τε μένει πονηρᾶς καὶ ἡδονῆς· ἐβουλόμην ταῦτα δύνασθαι πείθει τοὺς ἐγκαλοῦντας ἡμῖν, ἀλλ' οὐκ ἐθέλουσι πείθεσθαι, ἀλλὰ καὶ ἡμῶν τῶν ταῦτα ἀπολογουμένων καταθεῶσιν ὡς ἀναίσχυντων, καὶ τὰ αὐτὰ νοσοῦντων αὐτοῖς, καὶ τὴν οἰκίαν περιστελλόντων κακίαν. Καὶ τί ταῦτα πρὸς ἡμᾶς; φησὶν· οὐδὲ γὰρ τῆς ἐτέρων ἀνοίας ἡμεῖς ὑπεύθυνοι, οὐδὲ εἰ τις ἀλόγως σκανδαλίζοιτο, δοῦναι δίκην ἄξιός ἐγὼ διὰ τὴν ἀνοίαν τὴν ἐκείνου. Ἀλλὰ Παῦλος οὐκ εἶπε τοῦτο, ἀλλὰ κἂν ἀδίκως σκανδαλίζεται τις, κἂν δι' ἀσθένειαν, βοηθεῖν ἐκέλευσε.

Τότε γὰρ μόνον ἀπαλλαττόμεθα τῆς ἐπὶ ταῖς σκανδαλιζομένοις τιμωρίας κειμένης, ὅταν ἐκ τοῦ σκανδάλου κέρδος ἕτερον τίκῃται τῆς ἀπὸ τοῦ σκανδάλου βλάβης μείζον· ὡς ἂν τοῦτο μὴ ἦ, ἀλλ' ἐν μόνον συμβαίῃ τὸ σκανδαλίζεσθαι ἐτέρους, ἂν τε εὐλόγως ἂν τε ἀλόγως σκανδαλίζωνται, ἂν τε ὡς ἀσθενεῖς, τὸ αἷμα αὐτῶν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τὴν ἡμετέραν, καὶ ἐκ τῶν χειρῶν τῶν ἡμετέρων ὁ θεὸς τὰς τοιαύτας ἐκζητήσῃ φυγὰς. Διὰ τοι τοῦτο, ἵνα μὴ πανταχοῦ μήτε φροντίζωμεν, μήτε καταφρονῶμεν τῶν σκανδαλιζομένων, ὅρους τινὰς ἡμῖν καὶ κανόνας ἔθηκε τοῦτο ὁ Χριστός, καὶ τοῦτο κακῆνο ποιήσας μετὰ τοῦ καιροῦ

^α Savil. ἀπηγόρευσε, Moiel. ἀπηγόρευσε.

^β Sic postulante sensu correctum est, legebat enim Moie. perperam ἀποτρεπόμενοι. Erit.

^γ Μετ. ἀποχίτας.

^δ Savil. καὶ Ιατρικῆς καὶ φιλ.

nis, ne quid propositorum contingatur: num vellet aliquis ad talem mensam considerare, et seipsum cruciare? Ego utique non opinor; neque enim tanta ex aspectu voluptate frueretur quantam tristitiam ex interdito conciperet. Quid autem, si quis sitiienti et adusto præ siti fontem limpidum et purum demonstratum non solum non degustare, sed ne extremis quidem digitis contingere permetteret, an quid eo cruciatu acerbius?

2. *Tantalus*. — Neque hic, opinor, mihi contradixerit ullus. Tantum enim hoc malum est, ut etiam profani, qui plurimum valent in naturæ voluptate et tristitia expendenda, volentes effingere quosdam qui valde cruciantur, talem quamdam fabulam in medium proferant. Introducitur in fabula quidam extremo supplicio afficiendus, cui ostenditur omnium ciborum copia et præterfluens aqua, nec conceditur ut aliquo istorum fruatur: et cum extendit ille manum, omnia quæ videntur a tactu fugiant, fitque hoc semper. Et hæc est profanorum de illo supplicii genere fabula. Philosophorum vero quidam (*Xenophon, Ἀπομνημον. 1. 3. 9*), cum vidisset sodalium quemdam osculum formoso puero dare, admirabundus dixit: Hic opinor præcipitem facile se in ignem injiceret, qui tantum in se fornacem osculo est ausus accendere. Ego autem non idem dixerim, quod nempe contubernales suas osculentur et contrectent. At si qui sunt qui hæc calumniantur, demonstrare tentabo quod, si illo usque perveniant, durius sibi quam prius supplicium accersant. Nam si aspectus solus tantum infert dolorem, quando contactus accedit, ut est voluptas multo crassior quam aspectus, ita majorem struit flammam, acerbior efficit dolorem, et vehementius feram illam exasperat. Quanto enim magis concupiscentias augemus, et plurima eis fomenta suppeditamus, tanto et dolores nostri magis intenduntur. Et quemadmodum qui mensæ et fonti assidet, non sic videndo dolet, ut cui permissum est manu attingere, et tamen ne degustet prohibetur: sic utique qui ad contrectanda virginum corpora admittuntur, graviores hauriunt cruciatum ex tactu quam ex aspectu, dum acerbius rei tactæ privatione torquentur. Et quid opus est philosophari ex rebus externis? Dei enim sententia, his omnibus potentior, ipsa nobis ostendit rem ista sese habere. Nam cum vellet punire Adam (*Gen. 3*), non procul a paradiso ipsum habitare fecit, sed prope paradysum, ut continuam pœnam haberet e spectaculo loci quem desiderabat, et eo, quamvis semper illum ante se videret, frui non permetteretur. Jam forte aliquis dixerit, Et quomodo, si hoc natura tam amarum, plerique tanto studio sectantur? Ad hoc ego dixerim, istud ipsum extremæ illorum ægritudinis maximum esse argumentum. Nam hic mos est ægrotantium, ut quærant frigidam quamdam, brevisque temporis voluptatem, unde prolixior sibi conciliant pœnam. Hoc et in febricitantibus videre quis potest, qui cum paulisper abstinere nolunt a refocillatione momentanea vitæ vel esulentorum vel poculentorum, longum quemdam et difficillimum invehunt sibi

morbum. Oportet autem ut ii qui bene valent, non eorum qui male habent sententiam sequantur. Nam si illos sequimur, et a medica arte et a philosophia condemnabimur. Neque enim ægrotantibus hoc solum in febris contingit, vel in mulierum amore, sed et in divitiis et in omnibus aliis. Etenim qui in pecunias insaniunt, licet sciant quod ii qui parva hæc indigis impartiantur, infinita illic bona capiant, detinent tamen ea et defodiunt, et bonis omnibus excidere malunt, ob frigidam brevemque hanc voluptatulam, quam æterna pœna liberari, et immortalis vitam adipisci illas ad breve tempus despiciendo. Hoc utique et illis contingit, dum a parva oculorum concupiscentia seipsos aliquantisper continere nolentes intolerabilem sibi ignem colligunt: et quanto scilicet se magis oblectari putant, tanto magis malo implicantur, diabolo suis artibus hoc curante ad incrementum et perseverantiam incendii, ut ardentes et delectentur et doleant, absurdum quoddam temperamentum in animabus suis efficientes.

3. Jam vero si quis nos interperantiæ ob hæc verba condemnet (strenuos enim viros et cum mulieribus habitantes, nihil grave pati), beatos quidem dico qui tales sint, et vellem etiam ipse hoc robore donari: et ipse quidem forte adducor ut credam posse hujusmodi viros reperiri: vellem tamen eos qui nos reprehendunt, posse hoc nobis persuadere, quod adolescens fervens corpore, puellæque virgini col habitans et ad latera ejus assidens, et simul cœnans, et per diem totum confabulans, ut nihil aliud apponam, intempestivos risus et effusos cachinnos et mollia verba, atque alia quæ dictu inhonesta; sed in eadem, inquam, habitans domo eidemque communicans mensæ, ubi multa est libertas verborum, et ultro citroque accipiuntur multa danturque, nulla humanarum affectionum capiatur, sed purus a mala voluptate et concupiscentia permaneat: vellem hæc ab his qui nos arguunt me doceri posse, sed neque ipsi volunt doceri, et nobis hæc ad defensionem afferentibus reclamant quasi impudentibus, eodem quo ipsi morbo correptis, propriamque tegentibus malitiam. Et quid hæc ad nos, inquit? Neque nos sumus obnoxii insipientiæ alienæ, neque, si quis stulte scandalizetur, dignus ego sum qui pœnas dem ob illius insipientiam. Sed hoc non dixit Paulus, sed jussit ut, si injuste scandalizetur aliquis, ejus infirmitati consulatur.

Quantum quisque cavere debeat ne aliis offendiculo sit. — Tunc enim solum liberamur a pœna, quæ posita est in eos qui scandalum dant aliis, si ex scandalo aliud quoddam lucrum nascatur majus damno quod ex scandalo fit. Adeoque si hoc non fuerit, et hoc solum obvenerit, ut scandalizentur alii, sive ob rationem aliquam, sive ob nullam, sive ut infirmi offendantur, sanguis illorum super caput nostrum, et ex manibus nostris Deus animas tales requiret. Et propter hoc, ne per omnia negligere vel abjiceremus eos quibus offendiculo sumus, terminos quosdam et regulas nobis Christus præscripsit: nam et hoc et illud fecit, prout tempus postulabat. Enimvero cum de

natura ciborum dissereret, et ostenderet eam esse puram, et a Judaica observatione liberaret, Petro ingresso et dicente, *Scandalizati sunt*, dixit: *Sine ipsos* (*Matth. 15. 12. 14*). Et non solum despexit, quin et accusavit: *Omnia enim plantatio, quam non plantavit Pater meus caelestis, eradicabitur* (*Ib. v. 13*). Ita legem de cibis irritam fecit. Ubi autem qui petebant didrachma, ad Petrum accedentes dixerunt, *Magister tuus non solvit didrachma* (*Matth. 17. 23*), tunc non idem egit sicut antea, sed rationem habuit scandali, et ait: *Ut autem non scandalizemus ipsos, mitte hamum in mare, et piscem qui primum egressus fuerit tolle, inveniesque in ore ejus staterem: hunc acceptum da pro me et te* (*Ib. v. 27*). Vides modo curantem, modo nihil curantem? Nam hoc loco nihil valde referebat gloriam Unigeniti revelari: quomodo enim, cum et alibi studuerit eam obumbrare, praeceperitque multitudini, ne dicerent quod ipse esset Christus? Et propterea nihil damni ex eo quod dependit didrachma: si autem non solvisset, magna inde nata fuissent mala: nam ut tyrannum et obductantem et civitatis universae inimicum, et in extrema pericula injicientem, utique aversati fuissent. Propterea ipsos qui volebant ipsum rapere, et facere regem, longius fugit, eamque opinionem a multis qui circa ipsum erant repulit. Priori autem loco necessarium erat id quod agebatur: ideo utiliter ac tempestive et ut in meliori opere contempsit scandalum. Et enim valde tempori congruebat ad supremam philosophiam ascensuros non prohibere ut Judaeis mos gereretur; sed abire vocante tempore ad animi puritatem, neque retardari corporali observatione, sed a vili illa cura eximi. Sic et Paulus modo contempsit eos qui scandalizabantur, modo non contempsit, Magistrum sequens, et dixit: *Per omnia omnibus placeo, non quaerens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant* (*1. Cor. 10. 33*). Si autem Paulus suam contemnit utilitatem, ut inveniat quod multis prosit, quanta nos digni erimus poena, si neque proprium fugimus damnum, ut inveniamus quod utile sit aliis, sed nos quoque cum aliis suaviter perdimus, cum possemus et nos ipsos et alios servare? Propterea cum videt majus lucrum quam damnum, contemnit eos qui scandalum patientur: ubi autem lucrum videt nullum, solum autem scandalum inde evenire, omnia et facere et pati paratus est ne eveniat. Et non disputat talia more nostro: non enim dicit, Quare sunt infirmi? quare sine causa sic affecti sunt? sed ea de causa ipsis potissimum parcit, quia ob rationis penuriam ita se habent, et ita infirmi sunt.

4. Dic enim mihi qualem ille rationabilem praetextum dicere potest, qui scandalizatur in comedente carnem et bibente vinum? hanc quippe legem Deus olim posuit. Verumtamen in his si scandalizetur aliquis, Paulus abstinet. *Non enim carnem comedam, inquit, neque vinum bibam, ut ne scandalizem fratrem* (*1. Cor. 8. 13*). Nec dixit ea quae nos dicimus: Subjiciendusne ego alienae insipientiae? num quia alicui simpliciori videtur esse scandalum, ego dignus qui supplicium tuam? Quamvis etiam si dixisset, multo

tamen justius dixisset quam nos. Nam qui in illis scandalizatur, insensatus est et valde insipiens; verum in his ipse multas justas et dignas causas quas dicat habet. Verumtamen justiora etiam quam nos habuisset Paulus, siquidem voluisset: at non dixit, sed ad unum solum spectavit, nempe salutem proximi. Et vide quam eminenter: non enim dixit semel, aut bis, aut tanto tempore, sed, *In aeternum*, ait, *non comedam, si scandalizetur alius*. Et ut ne putes in his eum subsistere, et aliud quiddam adjicit hoc majus. Ut enim dixit, *Bonum est non comedere carnem, et non bibere vinum* (*Rom. 14. 21*), conjunxit et illud: *Neque illud, per quod frater tuus impingit, vel scandalizatur, vel infirmatur*. Et animadvertite rursus sapientiam praecceptoris. Relicto enim infirmo fortem corrigit ante illum: nam fortis auctor est, quod ille infirmus sit, eo quod possit infirmitatem corrigere, et non faciat. Ecquid dico de infirmis fratribus? Etenim Judaeis et gentibus jubet eandem curam impendi: *Sine offendiculo, ait, estote et Judaeis et gentibus et Ecclesiae Dei* (*1. Cor. 10. 32*). Itaque quanto te fortiolem esse dicis, nihilque a cohabitatione nocementi accipere, tanto magis te ipsum debitorem constituis, ut vinculum hoc rumpas. Nam quanto fortior eras, tanto aequius fuit, ut infirmiolem gestares. Igitur si infirmus es, propter te ipsum desiste; sin robustior, propter alterius infirmitatem. Non enim sibi ipsi duntaxat, sed et aliis fortem esse oportet eum qui fortis est. Quod si te fortem esse dicis, et infirmitatem illius contemnis, duplam dabis poenam, tum quod non pepercisti, tum quod multa tibi vis erat ut illi parere posses. Nam unusquisque nostrum debitor est salutis proximi. Propterea jussi sumus, non quae nostra sunt, sed quae proximi spectare (*1. Cor. 10. 24*). Pretio enim empti sumus (*1. Cor. 6. 20*), et qui nos redemit, hoc praecipit in communem animarum nostrarum utilitatem. Non enim hoc solum nostrum est lucrum, quando propria servamus membra, sed et quando alios in majori securitate constituimus. Quamvis enim milles philosophis, redargueris tamen per opera, damnum ex hac cohabitatione accepturus non vulgare. Quando enim te video ita avelli non posse, et millia eorum despiciere, quae damnum inferunt, nec converti te tam multis reprehendentibus, sed et gloriam tuam conculcare, Ecclesiaeque magnam invidiam conflare, atque infidelium ora aperire, omnesque mala opinione imbuere, et tanta quidem ex cohabitatione nasci mala, nullum autem provenire bonum; ex separatione vero horum omnium malorum sublationem, multorum autem aliorum bonorum possessionem adipisci licere, deinde cum resilire nolis, quomodo persuadere potero aliis quod affectionis sis expertus, et a concupiscentia mala purus? Imo vero super his nihil contendo; sed esto quod sis etiam cohabitando purus, quamvis ne Job quidem ille beatus ausus fuit tantam virtutem et sapientiam sibi adscribere; sed qui omnem transcenderat virtutem, ex

¹ In savil., *Christi*.

τοῦ προσήκοντος. Ὅτε μὲν γὰρ περὶ τῆς τῶν ἐδεσμάτων διελέγετο φύσεως, καὶ ἐδείκνυ καθαρὴν αὐτὴν οὖσαν, καὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς ἀπῆλλαττε παρατηρήσειος, εἰσελθόντος τοῦ Πέτρου καὶ εἰπόντος, ὅτι Ἐσκανδαλισθησαν, Ἄφες αὐτούς, φησί· καὶ οὐ μόνον κατεφρόνησεν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ [232] κατηγόρησεν εἰπὼν, Πᾶσα γὰρ φυτεία, ἣν οὐκ ἐφύτευσεν ὁ Πατήρ μου ὁ οὐράνιος, ἐκρίζωθήσεται· οὕτω τὸν νόμον ἠκύρωσε τὸν περὶ βρωμάτων. Ἐπειδὴ δὲ οἱ τὰ δίδραγμα ἀπαιτοῦντες, τῷ Πέτρῳ προσελθόντες ἔλεγον, Ὁ διδάσκαλός σου οὐ τελεῖ τὰ δίδραγμα, οὐκέτι τὸ αὐτὸ πεποίηκεν, ὑπερ ἐπ' ἐκείνων, ἀλλὰ φροντίζει τοῦ σκανδάλου καὶ φησιν· Ἴνα δὲ μὴ σκανδαλισώμεν αὐτούς, πορευθεῖς εἰς τὴν θάλασσαν βάλε ἄγκιστρον, καὶ ἂ τὸν ἀναβάντα πρῶτον ἰχθὺν ἄρῃ, καὶ εὐρήσεις ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ στατήρα· τοῦτον λαβὼν δὲς ἀντὶ ἐμοῦ καὶ σοῦ. Ὅρᾳς καὶ φροντίζοντα καὶ μὴ φροντίζοντα; Ἐνταῦθα μὲν γὰρ οὐκ ἦν κατεπιείγον ἐκκαλυφθῆναι τοῦ Μονογενοῦς τὴν δόξαν· πῶς γὰρ, ὅπου καὶ ἐπετήδευεν αὐτὴν συσκιάζειν, καὶ ἐκέλευε πολλοῖς μὴ λέγειν, ὅτι αὐτὸς εἶη ὁ Χριστός; Καὶ διὰ τοῦτο ἀπὸ μὲν τοῦ καταθεῖναι τὰ δίδραγμα^b οὐδὲν ἦν βλάβος, ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ καταθεῖναι μέγαρα ἐτίκτετο κακά· ὡς γὰρ τύραννον, καὶ ἀνταίροντα, καὶ τῆς πόλεως ἀπάσης ἐχθρὸν, καὶ εἰς τοὺς ἐσχάτους ἐμβάλλοντα κινδύνους, οὕτως ἂν ἀπεστράφησαν. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ βουλομένους αὐτούς ἀρπάσαι τε αὐτὸν καὶ βασιλεῖα ποιῆσαι ἀπέφυγε πόρρωθεν, ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος ταύτην ἀποκρουόμενος τὴν ὑπόληψιν. Ἐκεῖ δὲ ἀναγκαῖον τὸ κατορθούμενον ἦν· διὸ χρησίμως τε καὶ εὐκαίρως καὶ ἐπὶ κατορθώματι μείζονι κατεφρόνησε τοῦ σκανδάλου. Καὶ γὰρ εὐκαιρον ἦν λοιπὸν τοὺς μέλλοντας ἐπὶ τὴν ἀκροτάτην ἀναβαίνειν φιλοσοφίαν, μὴ κωλύειν διὰ τὴν εἰς τοὺς Ἰουδαίους φειδῶ, ἀλλ' ἀφιέναι λοιπὸν τοῦ καιροῦ καλοῦντος ἐπὶ τὴν τῆς ψυχῆς καθαρότητα, καὶ μὴ κατέχειν ἐν τῇ σωματικῇ παρατηρήσει, ἀλλὰ συγχωρεῖν τῆς ταπεινότητος^c ἀπαλλάττεσθαι ἐκείνης. Οὕτω καὶ Παῦλος καὶ καταφρονεῖ τῶν σκανδαλιζομένων, καὶ οὐ καταφρονεῖ, ἀκολουθῶν τῷ διδασκάλῳ, καὶ φησι· Πάντα πᾶσιν ἀρέσκω, μὴ ζητῶν τὸ ἑμῆς συμφέρον, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα σωθῶσιν. Εἰ δὲ Παῦλος τὸ οἰκεῖον παρορᾷ συμφέρον, ἵνα τὸ τῶν ἄλλων εὖρη, πόσης οὐκ ἂν εἴημεν ἄξιοι· κολάσεως, μηδὲ οἰκειᾶς ἀποστήναι βλάβης ἀνεχόμενοι ὑπὲρ τοῦ τὸ ἐτέρων συμφέρονεῦρεῖν, ἀλλ' ἠδέως μεθ' ἑαυτῶν καὶ ἐτέρους προσαπολλύντες, παρὸν καὶ ἑαυτούς καὶ ἐτέρους διασῶσαι; Διὰ δὲ τοῦτο, ὅταν μὲν ἴδῃ πολὺ τὸ κέρδος, καὶ τῆς τοῦ σκανδάλου βλάβης μείζον, καταφρονεῖ τῶν σκανδαλιζομένων· ὅταν δὲ κέρδος ἦ μηδὲν, τοῦτο δὲ μόνον τὸ σκανδαλιζεσθαι ἐκθῆναι, πάντα καὶ ποιεῖν καὶ πάσχειν αἰρεῖται, ὥστε μὴ τοῦτο γενέσθαι. Καλοῦ φιλοσοφεῖ τοιαῦτα, οἷα ἡμεῖς^d, οὐδὲ λέγει, Διὰ τί γὰρ εἰσιν ἀσθενεῖς; διὰ τί γὰρ ἀλόγως ταῦτα πάσχουσιν; ἀλλὰ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα αὐτῶν φεῖδεται, ἐπειδὴ ἀλόγως τοῦτο πάσχουσιν, ἐπειδὴ ἀσθενεῖς εἰσιν.

δ. Εἰπέ γάρ μοι, ποῖαν ἔχει πρόφασιν εὐλογον εἰπεῖν ὁ σκανδαλιζόμενος ἐπὶ τῷ ἐσθίοντι κρέας καὶ οἶνον πίνοντι; τοῦτον γὰρ ὁ Θεὸς τὸν νόμον ἄνωθεν ἐξέθετο. Ἄλλ' ὅμως κἂν ἐπὶ τούτοις σκανδαλιζῆται τις, καὶ τούτων ὁ Παῦλος ἀπέχεται. Οὐ γὰρ μὴ φάγω κρέας, φησί, οὐδὲ πῖω οἶνον, ἵνα μὴ τὸν

ἀδελφόν μου σκανδαλίσω. Καὶ οὐκ εἶπε ταῦτα ἄπερ ἡμεῖς, ὅτι, Ἐγὼ μέλλω τῆς ἐτέρων ἀλογίας ὑπεύθυνος [233] εἶναι; καὶ, Ἐάν τινι δόξῃ σκανδαλισθῆναι ἀπλῶς, ἐγὼ ἔσομαι ἄξιος δίκην δοῦναι; Καίτοι καὶ εἰ εἶπε, πολλῷ δικαιοτέρον ἂν ἡμῶν εἶπε. Ὁ μὲν γὰρ ἐπ' ἐκείνοις σκανδαλιζόμενος ἀλόγιστος σφόδρα καὶ ἀνόητος· ὁ δὲ ἐπὶ τούτοις, πολλὰς ἂν σχοίη δικαίας καὶ εὐλόγους αἰτίας εἰπεῖν· ἀλλ' ὅμως καὶ δικαιοτέρα ἂν ἡμῶν εἰπὼν ὁ Παῦλος, οὐκ εἶπεν, ἀλλ' εἰς ἓν μόνον εἶδε, τοῦ πλησίον τὴν σωτηρίαν. Καὶ θεὰ τὴν ὑπερβολὴν· οὐ γὰρ εἶπεν ἅπασι ἢ δις, ἢ τόσον καὶ τόσον χρόνον· ἀλλ', Εἰς τὸν αἰῶνα, φησίν, οὐ μὴ φάγω, εἰ σκανδαλιζοῖτο ἕτερος. Καὶ ἵνα μὴ νομίσης μέχρι τούτων αὐτὸν ἐστάναι, καὶ ἕτερόν τι προσέθηκε τούτου πλέον· εἰπὼν γὰρ, Καλὸν τὸ μὴ φαγεῖν κρέας, μηδὲ πιεῖν οἶνον, συνῆψε κακείνο, Μηδὲ ἐν ᾧ ὁ ἀδελφός σου πρессκόπτει, ἢ σκανδαλιζέται, ἢ ἀσθενεῖ. Καὶ πάλιν σκόπει μοι τὴν σοφίαν τοῦ διδασκάλου· τὴν μὲν ἀσθενούντα ἀφείς, τὸν ἰσχυρὸν διορθοῖ πρὸ ἐκείνου· οὗτος γὰρ αἴτιος τοῦ ἀσθενεῖν ἐκείνου, ὁ κύριος ὢν διορθῶσαι τὴν ἀβώστίαν, καὶ μὴ τοῦτο ποιῶν. Καὶ τί λέγω περὶ τῶν ἀσθενῶν ἀδελφῶν; Καὶ γὰρ καὶ Ἰουδαίους καὶ Ἕλλησι κελεύει ταύτην παρέχειν τὴν πρόνοιαν. Ἀπρόσκοποι γὰρ, φησί, γίνεσθε καὶ Ἰουδαίοις καὶ Ἕλλησι καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ^e. Ὡστε ὅτω ἂν ἰσχυρότερον εἶναι λέγῃς σαυτὸν, καὶ μηδὲν ἀπὸ τῆς ὁμοσκηνίας βλάπτεσθαι ταύτης, τοσοῦτω μᾶλλον ὑπεύθυνον σαυτὸν καθιστᾷς τοῦ διασπάσαι τὸν δεσμόν. Ὅτω γὰρ ἂν ἦς ἰσχυρότερος, τοσοῦτω δικαιοτέρος ἂν εἴης τὸν ἀσθενέστερον διαβαττάσαι· ἂν μὲν οὖν ἀσθενὴς ἦς, διὰ σαυτὸν ἀπόστηθι· ἐάν δὲ ἰσχυρότερος, διὰ τὸν ἀσθενούντα. Οὐ γὰρ ἑαυτῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐτέροις ἰσχυρὸν εἶναι· χρὴ τὸν ἰσχύοντα. Εἰ δὲ λέγων ἰσχύειν, τὴν ἀσθενεῖαν τὴν ἐκείνου περιορᾷς, διπλὴν δώσεις δίκην, ὅτι τε οὐκ ἐφείσω, καὶ ὅτι πολλὴν ἔχων τοῦ φείσασθαι δύναμιν. Ἐπεὶ γὰρ ἕκαστος ἡμῶν τῆς τοῦ πλησίον σωτηρίας ἐστί. Διὰ τοῦτο οὐχὶ τὰ ἑαυτῶν σκοπεῖν, ἀλλὰ τὰ τοῦ πλησίον ἐκελεύσθημεν. Τιμῆς γὰρ ἠγοράσθημεν· ὁ δὲ ἀγοράσας ἡμᾶς τοῦτο προσέταξεν ἐπὶ τῇ κοινῇ πάντων ἡμῶν λυσιτελείᾳ. Οὐδὲ γὰρ τοῦτο μόνον συμβαίνει τὸ κέρδος, ὅτι τὰ οἰκεῖα σώζομεν μέλη, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐτέρους^f ἐν ἀσφαλείᾳ καθιστῶμεν μείζονι. Κἂν γὰρ μυριάκις φιλοσοφῆς, δι' αὐτῶν ἐλέγχῃ τῶν πραγμάτων, οὐ τὴν τυχοῦσαν δεχόμενος βλάβην ἀπὸ τῆς συνοικίσεως ταύτης. Ὅταν γὰρ ἴδω σε δυσάποσπαστως ἔχοντα, καὶ μυρίων βλαπτομένων καταφρονούντα, καὶ πολλῶν ἐγκαλούντων οὐδὲ ἐπιστρεφόμενον, ἀλλὰ καὶ τὴν δόξαν σαυτοῦ καταπατοῦντα, καὶ τῷ κοινῷ τῆς Ἐκκλησίας προστριβόμενον κατηγορίαν πολλήν, καὶ τὰ τῶν ἀπίστων ἀνοίγοντα στόματα, καὶ πάντας πονηρᾷ περιβάλλοντα δόξῃ, καὶ τοσαῦτα μὲν ἀπὸ τοῦ συνοικεῖν κακά, ἀγαθὸν δὲ μηδὲν ὑμῖν ἐγγινόμενον, ἀπὸ δὲ τοῦ χωρισμοῦ, τούτων μὲν ἀπάντων τὴν ἀναίρεσιν τῶν κακῶν, πολλῶν δὲ ἐτέρων κτήσιν ἀγαθῶν, εἶτα οὐκ ἀνεχόμενον ἀποπηδῆσαι, πῶς δυνήσομαι πείσαι τοὺς ἐγκαλοῦντας, ὅτι πάσης ἀπῆλλαξαι προσπαθείας^g, καὶ ἐπιθυμίας εἰ πονηρᾷς καθαρός; Μᾶλλον δὲ οὐδὲν ὑπὲρ τούτων φιλονεικῶ· [234] ἀλλ' ἔστιν σε εἶναι καὶ συνοικοῦντα καθαρὸν· καίτοι γε ὁ μακάριος Ἰωβ οὐκ ἐτόλμησε τοσαύτην ἑαυτῷ μαρτυρῆσαι δύναμιν καὶ φιλοσοφίαν, ἀλλ' ὁ πᾶσαν ἐπελθὼν ἀρετήν, καὶ

^a Savil. αὐτούς, βάλε ἄγκιστρον εἰς τὴν θάλασσαν, καί.

^b Savil. τὴν δραχμὴν.

^c Savil. τοῦ Χριστοῦ.

πάντων ὑπερενεχθεὶς τῶν τοῦ διαβόλου δικτύων, καὶ πρῶτος καὶ μόνος τοσαύτην ἐπιδειξάμενος καρτερίαν, καὶ πάντα σιδήρον καὶ ἀδάμαντα τῇ τῆς ψυχῆς παρελθὼν ἐγκρατεία, καὶ κατακόψας τοῦ διαβόλου τὴν ἰσχὺν, οὕτως ἐδεδοίκει τὴν τοιαύτην πάλην, καὶ ἐνόμιζεν ἀδύνατον εἶναι συνοικοῦντα παρθένῳ μένειν ἀσινῆ καὶ καθαρὸν, ὡς μὴ μόνον τῆς συνοικῆσεως ταύτης πόρρω, καὶ μακρὰν ἑαυτὸν καταστήσαι, ἀλλὰ καὶ τῆς ὄψεως τῆς ἀπλῶς καὶ ἀπὸ συντυχίας γινόμενης, καὶ νόμον ἔθηκε τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῖς ἑαυτοῦ, μηδὲ ἀπλῶς εἰς παρθένον ἰδεῖν. Ἦδει σαφῶς γὰρ, ἦδει, ὅτι οὐ μόνον τὸν συνοικοῦντα, ἀλλὰ καὶ τὸν βλέποντα περιέργως εἰς ὄψιν παρθενικὴν δύσκολον, τάχα δὲ καὶ ἀδύνατον, τὴν ἐκείθεν διαφυγεῖν βλάβην * διὸ ἔλεγε· **Καὶ οὐ συνήσω ἐπὶ παρθένῳ.**

ε'. Εἰ δὲ μικρὸς σοὶ πρὸς ἄμιλλαν ὁ Ἰῶθ, καίτοι γε οὐδὲ τῆς κοπρίας ἐσμὲν ἄξιοι τῆς ἐκείνου, πλὴν ἀλλ' εἰ ἔλαττόν σου νομίζεις τῆς μεγαλοψυχίας εἶναι τὸ ὑπόδειγμα, ἐνόησον τὸν μεγαλοφωνότατον κήρυκα τῆς ἀληθείας Παῦλον, ὃς ἅπασαν περιελθὼν τὴν οἰκουμένην, καὶ δυνηθεὶς εἰπεῖν ἐκεῖνα τὰ πολλῆς γέμοντα σοφίας ῥήματα, ὅτι οὐκέτι αὐτὸς εἶη ζῶν, ἀλλ' ἡ Χριστὸς ἐν αὐτῷ, καὶ ὅτι ἐσταύρωται τῷ κόσμῳ, καὶ ὁ κόσμος αὐτῷ, καὶ ὅτι καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκει μετὰ τὴν τοσαύτην τοῦ πνεύματος χάριν καὶ τὴν τοσαύτην τῶν ἄλλων ἐπίδειξιν, μετὰ τοὺς ἀφάτους κινδύνους, μετὰ τὴν ἠκριβωμένην φιλοσοφίαν, δεικνὺς ἡμῖν καὶ παραδηλῶν, ὅτι ἕως ἂν ἐμπνέωμεν καὶ τὴν σάρκα ὤμεν περικείμενοι ταύτην, παλαισμάτων ἡμῖν χρεῖα καὶ πόνων, καὶ οὐκ ἔστιν ἀπραγμόνως κατορθῶσαι σωφροσύνην ποτὲ, ἀλλὰ πολλῶν ἰδρώτων ἡμῖν δεῖ καὶ κριμάτων πρὸς τοῦτο τὸ τρόπιον, οὕτως ἔλεγεν· **Ἵπωπιᾶζώ μου τὸ σῶμα, καὶ δουλαγωγῶ, μήπως ἄλλοις κηρύξας αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι.** Ταῦτα δὲ ἔλεγε, δηλῶν τὴν ἐπανάστασιν τῆς σαρκὸς καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας λύτταν, καὶ τὸν διηνεκὴν πόλεμον, καὶ τὸν ἐναγώνιον αὐτοῦ βίον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς τοῦ πράγματος αὐτοῦ δηλῶν τὴν δυσκολίαν οὐδὲ ἐμβλέπειν ἀπλῶς ἠφίει εἰς τὰς τῶν γυναικῶν ἕψεις, ἀλλὰ καὶ τῇ τῶν μοιχῶν κολάσει τοὺς οὕτως ὀρῶντας κολάζειν ἠπέλιησε. Εἰπόντι δὲ καὶ τῷ Πέτρῳ, ὅτι **Οὐ συμφέρει γαμῆσαι, οὐκ ἐνομοθέτησε μὴ γαμεῖν, ἀλλὰ παραδηλῶν τοῦ πράγματος τὸν ὄγκον ἔλεγεν· Ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρεῖτω.** Ἀκούομεν δὲ καὶ ἐπὶ τῆς γενεᾶς τῆς ἡμετέρας, ὅτι πολλοὶ καὶ σιδήρῳ ἅπαν τὸ σῶμα καταδήσαντες, καὶ σάκκῳ περιβαλόντες, καὶ πρὸς τὰς ὁρῶν ἀναδραμόντες κορυφὰς, καὶ νηστεία συζῶντες διηνεκαῖ καὶ παννυχίαι καὶ ἀγρυπνίαις, καὶ πᾶσαν ἐπιδεικνύμενοι σκληραγωγίαν, καὶ γυναιξὶν ἀπάσαις ἀπαγορεύσαντες ἐπιβαίνειν τοῦ δωματίου καὶ τῆς καλύβης τῆς ἑαυτῶν, καὶ τῷ τρόπῳ τούτῳ παιδαγωγῶντες ἑαυτοὺς, μόλις περιγίνονται τῆς κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν μανίας. Σὺ ὅτ' ἔλεγεις, ὅτι κἂν συνοικοῦντα ἰδῆς παρθένῳ, καὶ προσδεδεμένον, καὶ τρυφῶντα, καὶ τὴν ψυχὴν προῖέμενον μᾶλλον, ἢ τὴν σῶμα, καὶ [235] πάντα καὶ παθεῖν καὶ ποιῆσαι αἰρούμενον, ἢ χωρισθῆναι τῆς ποθυμένης, μὴ πιστεύσης τι πονηρὸν, μηδὲ ἐπιθυμίας εἶναι νομίσσης τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ εὐλαθείας.

Ἄλλ' οὐ περὶ τῶν σώματα ἐχόντων, ὧ θαυμάσιε, ἀλλὰ περὶ τῶν λίθοις συνοικούντων οὕτω διαχεισθαι χρῆ. Καὶ σὺ μὲν ἴσως ἀπιστεῖς διὰ τὴν πολλὴν σωφροσύνην· ἐγὼ δὲ ἤκουσα διηγουμένων

τινῶν, ὅτι πολλοὶ καὶ πρὸς ἀγάλματα καὶ λίθους ἐπαθόν τι. Εἰ δὲ ἐνθα σκληρότης καὶ ἀντιτυκία καὶ ἡ διάπλασις μόνη τοσοῦτον ἴσχυσεν, ὅταν μετὰ τῆς διαπλάσεως καὶ σῶμα ἀπαλὸν ὑποκείμενον ἦ, τίνα οὐκ ἐργάζεται μανίαν; πῶς δὲ οὐ δόξουσιν εἰκότως λέγειν μᾶλλον οἱ κατηγοροῦντες, ἢ ὑμεῖς οἱ ἀπολογούμενοι; Τί γὰρ εἰκὸς, εἰπέ μοι, ἐπιθυμεῖν ἄνδρα γυναικὸς, ἢ μὴ ἐπιθυμεῖν; Πάντως ἂν εἴποιμεν ἐπιθυμεῖν. Πάλιν τῶν μυρίων ὠθουσῶν ἔξω προφάσεων εὐλόγων οὐκ ἀνεχόμενον ἐξελθεῖν, ἀλλ' εἰσωθῶντα ἑαυτὸν ἐπ' οὐδενὶ μὲν κατορθώματι, μυρίοις δὲ ὀνειδέσει καὶ βλάβαις οἰκείων τε καὶ ἀλλοτρίων, τί εἰκὸς; ἐξ ἀγαθῆς τοῦτο προαιρέσεως πάσχειν, ἢ ἐκ πονηρᾶς; Τάχα ἂν ἐκ πονηρᾶς εἴποι τις μᾶλλον. Πλὴν ἀλλὰ μηδὲν ὑπὲρ τούτων ἀκριβολογώμεθα, ἀλλὰ κείσθω μήτε κατὰ λόγον σκανδαλιζεσθαι τοὺς σκανδαλιζομένους, μήτε δικαίως, ἀλλ' εἰκῆ καὶ μάτην· τίνας ἐνεκεν συνοικεῖς, εἰπέ μοι, τῇ παρθένῳ; Δι' οὐδὲν γὰρ ἡ συνοικῆσις αὕτη νενομοθέτηται, ἢ δι' ἔρωτα καὶ πόθον· ἐπεὶ περιέλε τοῦτον, καὶ ἀνήρηται ἡ τοῦ πράγματος χρεῖα. Τίς γὰρ ἂν ἔλοιτο ἀνὴρ ὦν ταύτης χωρὶς τῆς ἀνάγκης γυναικείας ἀνέχεσθαι τρυφῆς καὶ ὑβρεως καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοῦ γένους ἐλαττωμάτων ἐκείνου; Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ἐξ ἀρχῆς τὴν γυναῖκα ταύτη καθιόπλισε τῇ ἰσχύϊ, εἰδὼς ὅτι σφόδρα εὐκαταφρόνητος ἔσται, μὴ ταύτην ἐπαγομένη τὴν ἀρχὴν, καὶ ὅτι οὐδεὶς ἂν ἔλοιτο αὐτῇ συνοικῆσαι καθαρεύων ἐπιθυμίας. Εἰ γὰρ καὶ τοσαύτης ἐπιχειμένης ἀνάγκης νῦν καὶ πολλῆς ἐτέρας χρεῖας (καὶ γὰρ καὶ παιδοποιεῖσι, καὶ οἰκουροῦσι, καὶ ἕτερα ἄλλα διακονοῦνται πολλὰ πλεονα τούτων)· εἰ δὲ τοιαῦτα νῦν καὶ τοσαῦτα λειτουργοῦσαι ποῖς ἀνδράσι εὐκαταφρόνητοι πολλάκις ἐγένοντο, καὶ τῆς οἰκίας ἐξεβλήθησαν, πῶς ἂν ἐπιθυμίας χωρὶς ἦσαν ἡμῖν ποθεῖναι, καὶ ταῦτα τοσοῦτοις ἡμᾶς ὀνειδέσει περιβάλλουσαι; Ἦ λέγετε τοίνυν τὴν αἰτίαν τῆς συνοικῆσεως, ἢ οὐδεμίαν ὑποπτεύειν ἐτέραν ἀνάγκη, ἀλλ' ἢ πονηρὰν ἐπιθυμίαν καὶ ἴδοντὴν ἐπὸνείδιστον.

ς'. Τί οὖν, ἂν δυνηθῶμεν, φησὶν, αἰτίαν εὐλογον καὶ δικαίαν εἰπεῖν, ἔση μάτην ταῦτα περὶ ἡμῶν εἰρηκώς; Μάλιστα μὲν, οὐδεμίαν ἐρεῖτε τοιαύτην· πλὴν ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐβουλόμην μαθεῖν, εἰ τίνα σκιάν γοῦν ἔχετε εὐλόγου προφάσεως εἰπεῖν. Ἀπροστάτευτος, φησὶν, ἐστὶν ἡ παρθένος, οὐκ ἄνδρα ἔχουσα, οὐ κηδεστήν, πολλάκις δὲ οὐδὲ πατέρα, οὐκ ἀδελφόν, καὶ δεῖται τοῦ χεῖρα ὀρέξοντος, καὶ τὴν ἐρημίαν παραμυθισομένου, καὶ πανταχοῦ προβεβλημένου καὶ καταστήσοντος αὐτὴν ἐν ἀσφαλείᾳ πολλῇ καὶ λιμένι. Ποῖα ἀσφαλεία, καὶ ποῖω λιμένι; Τὸν γὰρ πρόβολον οὐκ εἶργοντα ὀρῶ τὰ κύματα, ἀλλ' ἐπεγείροντα, καὶ τὸν λιμένα οὐκ ἀναστέλλοντα τὸν χειμῶνα, ἀλλὰ καὶ τὰς [236] οὐκ οὔσας τίκτοντα τρικυμίας. Εἴτα οὐκ αἰσχύνεσθε, οὐκ ἐγκαλύπτεσθε τοιαῦτα ἀπολογούμενοι; Εἰ γὰρ μηδεμίαν ἐκ ταύτης τῆς διακονίας ἐτίκτετο κατηγορία, μηδὲ βλάβη, μηδὲ σκάνδαλον, ἀλλὰ μετ' εὐφημίας ἐξῆν τοῦτο αὐτὸ ποιεῖν, τίνας οὐκ ἂν ἦτε ἐλεεινότεροι τὸν πλοῦτον αὐτῆς αὐξοντες, καὶ πρὸς φιλοχρηματίαν γυμνάζοντες, καὶ εἰς πράγματα ἐμβάλλοντες, καὶ πρὸς κοσμικὰς παιδοτριβοῦντες φροντίδας, οἰκονόμων τάξιν καὶ ἐπιτρόπων καὶ ἀγοραίων τινῶν ἀνταλλαττόμενοι; Σφόδρα γε· οὐ γὰρ δυνήσεσθε περὶ ἀκτημοσύνης διαλεχθῆναι, καὶ πεῖται τῶν ὄντων καταφρονεῖν, οἱ πάντα ποιοῦντες ὅπως μένοι καὶ αὐξοῖτο τὰ ἄντα, καὶ πόροι· πόροις ἐπιγίγνονται, κάπηλοί τινες καὶ παλιγκάπηλοι δι' ἐκείνας γενόμενοι, ἄχρηστοί γε. Οὐ γὰρ γενναῖα ὑμῶν αἱ ἐλ-

omnibus diaboli retibus extractus : qui primus et solus tantam fortitudinem demonstravit, et omne ferrum et adamantem sua continentia prætergressus subnervavit diaboli potestatem, sic veritus erat talem pugnam, et ita putavit impossibile esse cohabitare virgini sine damno et purum, ut non solum a cohabitatione tali procul et longe seipsum, sed et ab aspectu prorsus et consortio subduxerit, legemque posuerit oculis suis omnino in virginem ne respicere quidem. Sciebat enim et probe noverat quod non solum cohabitantem, sed et aspicientem curiose in faciem virginis difficile, forte autem et impossibile sit effugere damnum, quod inde oritur. Propter quod et dicebat, *Ne cogitem quidem de virgine (Job 31. 1)*.

5. At si parvus videtur tibi ad certamen Job, quamvis revera neque stercore illius simus digni; verumtamen licet minus tua magnanimitate esse putes exemplum, cogita vocalissimum præconem veritatis Paulum qui totum orbem circuit, et dicere potuit verba illa multa sapientia referta, quod non jam ipse sit vivens, sed Christus in ipso (*Galat. 2. 20*), et quod crucifixus sit mundo et mundus sibi (*Ib. 6. 14*), et quod quotidie moriatur (*1. Cor. 15. 31*): post tantam spiritus gratiam et tanta certaminum specimina, post inenarrabilia pericula, post tam eximiæ diligentiae et sapientiae studium, declarat nobis et commonstrat, quod, donec spiraverimus et hac carne fuerimus circumdati, certaminibus nobis opus est et laboribus neque otio temperantia paratur, sed multis sudoribus et laboribus opus est ad hoc tropæum parandum, sic dicens: *Castigo corpus meum, et in servitum redigo, ne dum aliis prædicavero ipse repr obus fiam (1. Cor. 9, 27)*. Hæc autem dicebat declarans seditionem carnis, et concupiscentiæ rabiem, præliumque continuum, ac vitam semper in agone constitutam. Et ideo etiam Christus difficultatem rei declarans, neque vel licite aspicere permittit mulierum facies, sed et adulterorum pœna puniendos sic respicientes interminatus est. Et cum dixisset Petrus, *Non expedit uxorem ducere (Matth. 19. 10)*, non statuit legem ne ducantur uxores, sed gravitatem rei declarans dicebat: *Qui potest capere capiat (Ib. v. 12)*. Audimus autem et hoc nostro sæculo, quod nonnulli ferro totum corpus ligantes, et sacco vestientes, et ad vertices montium currentes, et in continuis jejuniis ac pervigiliis viventes, omnemque disciplinæ severitatem ostendentes, omnibus mulieribus ingressum in domunculam et tugurium suum interdicere, atque hac ratione seipsos castigantes, ægre tamen concupiscentiæ furorem comprimere. At tu dicis quod, licet videas cohabitatem virgini, et alligatam, et delicias, et animam potius amittentem quam cohabitricem, paratumque omnia et facere et pati potius quam separari a dilecta, ne suspiceris aliquid mali, ne putes concupiscentiæ negotium, sed pietatis potius.

Ex consortio virginum nascitur necessario concupiscentia. — Admirande vir, is affectus est iis qui lapidibus cohabitant, non hominibus. Et tu quidem forte non credis ob magnam tuam continentiam; ego autem audiavi quosdam dicentes quod etiam multi erga lapi-

des et statuas nonnihil affecti sint. Quod si tantum valuit artificium solum, ubi aspera et dura effigies, quantam operabitur insaniam in effigie pulchra tenerum corpus? Quomodo non credentur magis verisimilia dicere qui vos accusant, quam vos qui defenditis? Quid enim verisimile, dic mihi? an quod vir mulierem concupiscat, an quod non concupiscat? Omnino dixerimus quod concupiscat. Rursum cum innumeræ causæ impellant ut egrediatur, nec egredi velit, sed seipsum injiciat, nullo operæ pretio, multis vero probris ac nocentis sequentibus, tum suis, tum alienis, quid hinc conicias? Ex bono hoc agatur proposito, an ex malo? Opinor quis facile dixerit quod ex malo. Verumtamen non de iis ipsis diligenter scrutabimur, sed ponatur quod ii qui scandalizantur non scandalizantur juste, sed temere et sine causa: dic mihi cujus gratia virgini cohabitas? Nulla enim alia de causa statuta est cohabitatio hæc, quam propter dilectionem et amorem: nam aufer hoc, et auferetur rei utilitas. Quis enim vir est, qui vellet sine hac necessitate ferre delicias et injurias muliebres et alia hujus sexus vitia? Propterea et ab initio Deus mulierem hoc robore armavit, probe sciens quod valde despicibilis esset, nisi hoc genus imperii induceret, et quod nullus ei cohabitaturus esset, qui a cupiditatibus esset immunis. Nam si nunc, cum tam necessariae et utiles sunt, quippe quæ et pueros procreant, et domum custodiunt, et alia multa his plura administrant: si etiam cum ita viris ministrant, sæpe tamen contemptæ sunt, ut e domo ejiciantur, quomodo absque concupiscentia nobis esse possunt dilectæ, præsertim quæ nos tot opprobriis onerant? Vel ergo causam cohabitationis dicite, vel nullam aliam suspicari necesse, quam malam concupiscentiam et ignominiosam voluptatem.

6. Quid igitur, si poterimus, ait, causam justam et rationabilem dicere, num frustra hæc dixeris? Maxime quidem nullam talem dicetis, verumtamen hæc etiam ratione vellem discere, an vel umbram aliquam justi prætextus dicere possitis. Defensore caret, ait, virgo, neque virum habet, neque tutorem, sæpe item neque patrem, nec fratrem; indiget aliquo, qui ei manum præbeat, et solitariæ mœrorem consoletur, et ubique se pro ea opponat adversariis, et ipsam in securitate et portu constituat. Quam tu mihi securitatem, quæso, quem portum narras? Portus enim propugnaculum video non arcens fluctus, sed excelsus, et portum non comprimantem tempestates, sed graves quæ non aderant moventem procellas. Non confundimini, non vultus vestros obtegitis, dum hanc defensionem affertis? Nam si ex hoc ministerio neque accusatio, neque damnum, neque scandalum nasceretur, sed fama adhuc salva liceret istud ipsum facere, an non admodum miseri essetis, qui, dum divitias ejus augetis et ad pecuniarum amorem illam exercetis, in negotia conicitis et ad mundanas curas instituitis œconomorum, curatorum et forensium officia adiretis? Non poteritis multa de paupertate disserere, ac persuadere ut facultates contemnantur, qui omnia facitis, ut facultates maneant et augeantur, ut opibus

opes accrescant, institores quidam et iterum institores propter illas facti, tametsi inutiles. Non enim ingenua spes vestra. Nam cum jussi fueritis portare crucem et sequi Christum, abjecta cruce, quasi effeminati milites scuto projecto, ad colum et calathum considetis, per aliam turpiorem methodum aperta in præsentem vitam janua. Non enim tam turpe est eos qui in matrimonio sunt hæc administrare, quam vos qui simulatis vos resiliisse a præsentium rerum curis sub alterius persona iterum easdem subire. Propterea helluonum et adulatorum et parasitorum et mulieribus servientium ubique famam suscipimus, quandoquidem abjectam omnem generositatem nobis superne datam cum servilitate et vilitate terrena commutamus. Et viduarum quidem dispensare opes noluerunt generosi olim illi viri, cum tanta inde oriretur blasphemia quod nullus esset qui administraret, sed existimantes hoc inferius esse sua philosophia, aliis demandarunt. Nos autem non erubescimus divitias alienas augere cum damno possidentium, nihilo meliores eunuchis in hoc occupatis, quibus mandatum est ut quotidie sanguinem et animam in manibus feramus in vicem armorum. Quid igitur? oportebitne omnia quæ virgini rapiuntur contemnere, dum tolluntur et circumferuntur a cognatis, a familiaribus, et alienis et domesticis? profecto pulchram reddemus virgini retributionem, quod neque nupserit, neque præsentem mundum dilexerit, sed pro omnibus Christum elegerit, sinentes illam expositam iis, qui eam facultatibus suis privant. Et quanto satius ipsi erat nubere, et uti contubernali, cui incumberet harum rerum administratio, quam si innupta manens fœdera cum Deo inita conculeet, et injuriam faciat rei tam honestæ ac reverendæ, et alios quoque ad naufragia suorum malorum trahat? Quo pacto autem hanc omnibus Christum prætulisse dices, cum Christus clamet ac dicat: *Non potestis servire Deo et mammonæ* (Matth. 6. 24)? Quo pacto item mundum et præsentia odio habere poteris, qui concupiscentias hujus mundi non aspernandas suades? Quomodo autem eam quæ virum habet hortari potes, ut contemnat opes, cum tu virgini divitias conquiras? Et hanc ipsam quomodo permittes assidue et constanter hæerere Domino, cum omnem vitam et omne studium in ejus negotiis expendas? Quomodo poterit virgo philosophari, cum te virum videat indigne ferre si ejus pecuniæ diripiantur? quomodo poterit damnum contemptui habere, cum te videat omnia facientem et patientem ut illius opes accumularet? Non sic nos Deus a negotiis liberari vult, sed contemnere facultates, et omnibus quæ ad hanc vitam pertinent renuntiare. At non sinitis vos, neque conceditis legem Dei valere. Quid ergo, si aliorum opus habeat patrocinio, inquit, et multa ferat indigna? an non indigna sunt hæc virgine? Imo nihil tam indignum virgine, ut ditari et negotiorum turba obrui. Quid autem, si et alia cum his jubeat, qualia sunt fœnerari aurum, deinde nobis vocatis ad commercia id non persuaserit, et cum non persuaserit, alios adeat, nosne in causa erimus? Quid autem, si negotiationes

aliquas alias illiberales et serviles instruat, deinde si, cum nos cooperari noluerimus, aliis quibusdam opus habeat, dignine erimus qui redarguamur? Nullo modo, quin potius digni qui laudemur: nam contra vituperio digni essemus, si mutuas illis operas daremus. Vis non auferri neque diripi opes illius? admone eam ut deponat, ubi neque viro opus habeat ad custodiam, et perpetuo integræ maneant; si autem voluerit negotia habere, quare ludit in non ludicris? Nam si virgo hæc agat, ludit ludum non jucundum, sed mortiferum. Quando enim obnoxiam his certaminibus se constituit, et omnia indigna sua pollicitatione facit, major pœna, gravior est parata vindicta. Num audisti qualem ipsi legem posuit Paulus, imo Christus qui per illum loquutus est, quod divisa est mulier et virgo? *Et quæ innupta est cogitat quæ sunt Domini, ut sit sancta et corpore et spiritu* (1. Cor. 7. 34)? Sed vos non sinitis, et omnia earum desideria auscultantes magis quam emptitia mancipia morigeri estis. Ita est, inquit. Quid igitur, si extrema inopia labore? Nam de abundantibus hæc bene a te dicta sunt: quæ autem in mendicitate et inopia multa neglectæ jacent, quid criminis est si erigantur? Utinam non dejecissetis et depulissetis eas in perditionis barathra, et id optabile esset. Enimvero si hoc facis obsequens ejus mandato, qui jussit pauperibus subsidio esse, habes multos fratres; ibi bonum hoc opus exhibe, ubi nihil subibit offendiculo futurum; at hic eleemosyna omni inhumanitate et crudelitate deterior est. Quæ epira utilitas, dum tu quidem corpus alis, animam autem deprimis? quando vestem das, suspicionem autem nuditate turpiorem facis? quande prodes in iis quæ sunt corporis, omnia autem spiritualia disperdis? quando ei prosperam rem facis in terra, ejicis autem e cælis? Qualis autem hæc eleemosyna, quando gloria Domini contemptui est, quando palam sunt opprobria et confusio et convicia et scommata, et ejus cuius misereris, et aliorum multorum qui scandalizantur? Non a misericordia, sed ab inhumana et crudeli anima hæc proficiscuntur. Nam si ex misericordia et humanitate essent, hæc circa viros quoque exhibere oportebat.

7. At mulieres, inquis, majore opus habent patrocinio, viri autem a natura multa habent adjumenta. Quin et in viris multi sunt mulieribus infirmiores et ob grandem senectam, et ob valetudinem, et ob mutilationem corporis, et ob morbos graves, aliasque id genus causas: verumtamen quia maxime vobis curæ est mulierum genus, utpote infirmius, et ad eas valde misericordes et compatientes estis, neque hac in parte occasione destituemur, sed ostendemus vobis argumenta in quibus nihil vituperii et mercedis est plurimum. Sunt enim et mulieres quædam senio confectæ, vel resectis manibus, vel captæ oculis, variisque aliis morbis invalidæ, et difficiliore morbis paupertate. Siquidem inopia, cum prorsus nihil habetur, corporis morbos affert: ipsa autem paupertas a morbis quoque gravior sit et intolerabilior. Has perquire et collige, imo in colligendis nullo opus erit labore: ita ante omnes jacent, paratæ omnibus qui

πίδες, οὐ τὸν σταυρὸν κελουσθέντες βαστάζειν καὶ ἔπεσθαι τῷ Χριστῷ, ρίψαντες τὸν σταυρὸν, καθάπερ στρατιῶται μαλακοὶ τὴν ἀσπίδα, ἡλακᾶτη παρακάθισθε καὶ καλαθίσκω, δι' ἐτέρας αἰσχροτέρας μεθόδου τὴν εἰς τὸν παρόντα βίον ἀνοίξαντες θύραν. Οὐ γὰρ οὕτως αἰσχρὸν, τοὺς γεγαμηκότας ταῦτα οἰκονομεῖν, ὡς τοὺς προσποιουμένους ἡμᾶς ἀποπεπηδηκέναι μὲν τῶν παρόντων, δι' ἐτέρου δὲ προσώπου πάλιν αὐτὰ ὑποδυομένους. Διὰ τοῦτο λαιμάργων καὶ παρασίτων καὶ κολάκων καὶ γυναικοδούλων πανταχοῦ δόξαν λαμβάνομεν, ὅτι χαμαὶ τὴν εὐγένειαν ἄπασαν ρίψαντες τὴν ἀνωθεν δοθεῖσαν ἡμῖν, ἀντικαταλλαττόμεθα τὴν ἀπὸ τῆς γῆς δουλοπρέπειάν τε καὶ εὐτέλειαν. Καὶ χήραις μὲν διανεῖμαι χρήματα οὐχ εἴλοντο οἱ γενναῖοι τότε ἄνδρες ἐκείνοι, καὶ ταῦτα τοσαύτης βλασφημίας γενομένης διὰ τὸ μηδένα εἶναι τὸν οἰκονομοῦντα, ἀλλὰ ἔλαττον τῆς αὐτῶν φιλοσοφίας εἶναι τοῦτο νομίσαντες, ἐτέροις ἐπέτρεψαν· ἡμεῖς δὲ οὐκ αἰδοῦμεθα πλοῦτον ἀλλότριον αὐξοῦντες ἐπὶ λύμῃ τῶν κεκτημένων, τῶν εὐνούχων τῶν περὶ τὰ τοιαῦτα ἐσχολακώτων οὐδὲν ἄμεινον διακείμενοι, οἱ καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὸ αἷμα καὶ τὰς ψυχὰς ἐπὶ τῶν χειρῶν προσταττόμενοι φέρειν ἀντὶ μεγάλων ὀπλων. Τί οὖν; ἀρπαζόμενα πάντα τὰ τῆς παρθένου χρή περιδεῖν ἀγόμενά τε καὶ περιφερόμενα ὑπὸ συγγενῶν, ὑπὸ οἰκετῶν, καὶ ἀλλοτριῶν, ἢ καὶ οἰκείων; Καλὴν γε οὖν ἀποδώσομεν τῇ παρθένῳ τὴν ἀμοιβὴν ἀνθ' ἧν οὐκ ἔγημεν, οὐδὲ τὸν παρόντα κόσμον ἠγάπησεν, ἀλλ' ἀντὶ πάντων εἴλετο τὸν Χριστὸν, ἀφέντες αὐτὴν προκείσθαι τοῖς βουλομένοις τῶν ὄντων ἀποστερεῖν. Καὶ πῶς βέλτιον ἦν ὁμιλῆσαι γάμῳ, καὶ τῷ συνοικοῦντι πρὸς τὴν τῶν πραγμάτων τούτων οἰκονομίαν κεχρησθαι, ἢ μένουσαν ἄγαμον πατῆσαι μὲν τὰς πρὸς τὸν Θεὸν συνθήκας, ὑβρίσαι δὲ εἰς πρᾶγμα οὕτω σεμνὸν καὶ φρικῶδες, καθελκύσαι δὲ καὶ ἐτέρους πρὸς τὰ ναυάγια τῶν οἰκείων κακῶν; Πῶς δὲ αὐτὴν ἀντὶ πάντων ἐλέσθαι λέγεις τὸν Χριστὸν, τοῦ Χριστοῦ βοῶντος καὶ λέγοντος, *Οὐ δύνασθε Θεῷ δουλεύειν καὶ μιμνηνᾶ*; πῶς δὲ τὸν κόσμον μισῆσαι καὶ τὰ παρόντα, πρὸς τὰς τοῦ κόσμου πείθων ἐπτοῆσθαι ἐπιθυμίας; Τίτι δὲ ποτε τῶν ἀνδρῶν ἐχουστῶν δυνήσῃ παραινέσαι χρημάτων περιδεῖν, τῇ παρθένῳ συγκατασκευάζων τὸν πλοῦτον; Αὐτὴν δὲ ταύτην [257] πότε ἀφήσεις εὐπρόσεδρον εἶναι τῷ Κυρίῳ καὶ ἀπερίσπαστον, πάντα τὸν βίον καὶ τὴν σπουδὴν εἰς τὰ ἐκείνης ἀναλίσκων πράγματα; Πότε δὲ δυνήσεται ἡ παρθένος φιλοσοφῆσαι, σὲ τὸν ἄνδρα ὁρῶσα δεινὸν ἠγούμενον εἶναι, εἰ τὰ ἐκείνης διασπασθεῖν χρήματα; πῶς δὲ ἀνέξεται ζημίας ὑπερορᾶν, πάντα σε καὶ ποιοῦντα καὶ πάσχοντα βλέπουσα, ὥστε ἐπιτείνειν αὐτῇ τὸν παρόντα πλοῦτον; Οὐχ οὕτως ἡμᾶς ἀπηλλάχθαι βούλεται πραγμάτων ὁ Θεὸς, ἀλλ' ἐν τῷ τῶν ὄντων καταφρονεῖν, τὸ πάντα ἀπαρνήσασθαι τὰ βιωτικά^β. Ἄλλ' οὐκ ἔατε ἡμεῖς, οὐδὲ συγχωρεῖτε τοῦ Θεοῦ τὸν νόμον ἰσχύειν. Τί οὖν, ἀν τῆς ἐτέρων δέηται προστασίας, φησὶ, καὶ πολλὰ ἀνάξια ὑπομείνη; νῦν γὰρ οὐκ ἀνάξια ταῦτα τῆς παρθένου; Οὐδὲν οὕτως ἀνάξιον τῆς παρθένου, ὡς τὸ πλουτεῖν καὶ περιβεβληθῆσθαι πραγμάτων πλῆθος. Τί δὲ, εἰ καὶ ἕτερα πρὸς τούτοις κελεύοι, οἷον δανείζειν χρυσίον εἶτα καλέσασα ἡμᾶς εἰς τὰ συναλλάγματα μὴ πείθοι, καὶ μὴ πείσασα ἐτέρους λάθοι, ἡμεῖς ἐσόμεθα αἰτίοι; Τί δὲ, εἰ καπηλείας ἄλλας τινὰς ἀνελευθέρους καὶ ἀπρεπεῖς κατασκευάζοι, εἶτα, μὴ βουλομένων ἡμῶν συμπράττειν, ἄλλων δεηθεῖν

τινῶν, ἐγκαλεῖσθαι ἂν εἴημεν ἄξιοι; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ ἐπαινείσθαι· τούναντίον γὰρ ἐν ἡν' ὁ ψόγου καὶ κατηγορίας τὸ πρὸς τὰ τοιαῦτα συμβάλλεσθαι, καὶ συμπράττειν αὐταῖς. Βούλει μὴ φέρεσθαι μηδὲ ἀγεσθαι τὰ χρήματα ἐκείνης; παραίνεσον αὐτῇ καταθεῖναι αὐτὰ, ἐνθα μηδὲ ἄνδρὸς δεήσεται πρὸς φυλακὴν, καὶ ἀνάλωτα μένει διαπαντός· εἰ δὲ βούλοιο πράγματα ἔχειν, τίος ἕνεκεν παίζει ἐν οὐ παικτοῖς; Τὸ γὰρ παρθένον οὕσαν τοιαῦτα πράττειν, παίζειν ἐστὶ παιδιὰν οὐχὶ τέρψιν, ἀλλὰ θάνατον ἔχουσαν. Ὅταν γὰρ ὑπεύθυνον ἑαυτὴν καταστήσασα τῶν τοιούτων παλαισμάτων, ἀνάξια πάντα πράττη τῆς τοιαύτης ὑποσχέσεως, μείζων ἢ κόλασις, χαλεπωτέρα ἢ τιμωρία. Οὐκ ἔκουσας οἷον αὐτῇ νόμον ἔθηκεν ὁ Παῦλος, μᾶλλον δὲ ὁ Χριστὸς εἰπὼν δι' ἐκείνου, ὅτι μεμέρισται καὶ ἡ γυνὴ καὶ ἡ παρθένος· καὶ, *Ἡ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου, ἵνα ἢ ἀγία καὶ σώματι καὶ πνεύματι*; Ἄλλ' ἡμεῖς οὐκ ἔατε, πρὸς τὰς ἐπιθυμίας αὐτῶν πάσας ἀνδραπόδων ἀργυρωνήτων εὐκολώτερον ὑπακούοντες. Ναί, φησὶ. Τί οὖν, εἰ ἐσχάτη πενία παλαίη; Περὶ μὲν γὰρ τῶν εὐπόρων ταῦτα καλῶς εἰρηταί σοι· τὰς δὲ ἐν πτωχείᾳ καὶ ἀμελείᾳ πολλῇ κειμένας ποτὸν ἐγκλημα ἀνορθοῦν; Εἴθε μὲν οὖν μὴ κατεβάλλετε μηδὲ ὠθεῖτε πρὸς τὰ τῆς ἀπωλείας βάραιρα, καὶ ἀγαπητὸν ἦν· καὶ γὰρ εἰ τῷ κελεύσαντι πενήτων πρόστασθαι πειθόμενος ταῦτα ποιεῖς, ἔχεις ἀδελφοὺς μυρίους· ἐκεῖ τὴν καλὴν ταύτην ἐργασίαν ἐπίδειξον^δ, ἐνθα μηδὲν ὑφορμεῖ τῶν σκανδαλίσαι δυναμένων, ὡς ἐνταῦθα γε πάσης ὁμότητος καὶ ἀπανθρωπίας χείρων ἢ ἐλεημοσύνη. Τί γὰρ ὄφελος, ὅταν τὸ μὲν σῶμα διατρέφῃς, τὴν δὲ ψυχὴν καταδύσης; ὅταν ἱμάτιον δῶς, τὴν δὲ ὑπόληψιν τῶν γυμνῶν αἰσχροτέραν καταστήσῃς; ὅταν χρήσιμος ἐν τοῖς σωματικοῖς γινόμενος, πάντα λυμήνῃ τὰ πνευματικά; ὅταν ἐξευμαρίσας αὐτῇ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ἐκβάλλῃς τῶν οὐρανῶν; Ποῖα δὲ ἐλεημοσύνη, ὅταν ἡ τοῦ Θεοῦ ὑβρίζηται δόξα; ὅταν ἕνειδος ἢ καὶ αἰσχύνῃ καὶ σκώμματα καὶ [258] λοιδορίαι καὶ τῆς ἐλεουμένης αὐτῆς, καὶ ἐτέρων πολλῶν τῶν δι' ἐκείνης σκανδαλιζομένων; Οὐκ ἀπὸ ἐλέου, ἀλλ' ἀπανθρώπου ταῦτα γίνεται ψυχῆς καὶ ἀπηνουῶς. Εἰ γὰρ ἐξ ἐλέους καὶ φιλανθρωπίας ἐγένετο, περὶ τοὺς ἄνδρας τοῦτα ἐπίδεικνυσθαι ἐχρῆν.

ζ'. Ἄλλ' αἱ γυναῖκες πλείονος δέονται προστασίας, φησὶν, οἱ δὲ ἄνδρες πολλὰς ἔχουσιν ἀπὸ τῆς φύσεως ἀφορμὰς. Καίτοι καὶ ἐν ἀνδράσιν εἰσὶ πολλοὶ γυναικῶν ἀσθενέστερον διακείμενοι καὶ διὰ γῆρας μακρὸν, καὶ δι' ἀρρώστίαν, καὶ διὰ πῆρωσιν σώματος, καὶ διὰ νόσους χαλεπὰς, καὶ δι' ἐτέρας τινὰς τοιαύτας προφάσεις· πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ μάλιστα τοῦ τῶν γυναικῶν κήδεσθε γένους, ὅτε ἀσθενεστέρου ἦντος, καὶ σφόδρα ἐλεήμονες καὶ συμπαθεῖς ἔστε πρὸς ἐκείνας, οὐδὲ ἐνταῦθα ταύτης ἀπορήσομεν τῆς προφάσεως, ἀλλὰ δεῖξομεν ὑποθέσεις ὑμῖν, αἳ καὶ κατηγορίας εἰσὶν ἀπηλλαγμένοι πάσης, καὶ πλείονα παρέξουσιν ὑμῖν τὸν μισθόν. Εἰσὶ γὰρ γυναῖκες, αἳ μὲν ὑπὸ γῆρας παραλελυμένοι, αἳ δὲ τὰς χεῖρας ἐκκεκορμέναι, αἳ δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς πεπηρωμένοι, αἳ δὲ ἄλλα πάθη ποικίλα καὶ παντοδαπὰ ἔχουσαι καὶ τὴν τῶν παθῶν χαλεπωτέραν πενίαν. Ἢ τε γὰρ πενία καὶ τὸ μηδὲν ὅλως ἔχειν ἐπιτρίβει τοῦ σώματος αὐταῖς τὰ νοσήματα· αὐτὴ τε πάλιν ἡ πενία ὑπὸ τούτων χαλεπωτέρα γίνεται καὶ ἀφορητοτέρα. Ἐπὶ τὴν τούτων ἐξελθε θῆραν, καὶ ταύτας συνάγαγε· μᾶλλον δὲ οὐδὲ

^α Sic correctum pro eo quod legebatur, καλὴν γε οὐκ. **Ed.**

^β Savil. τῷ πάντων ἀπηρητῆσθαι τῶν βιωτικῶν.

^γ Ἐν ἡν. Conject. Savil. ἀν ἡν. **Edr.**

^δ Morel. ἐπίδειξαι, Savil. ἐπίδειξον.

πόνου σοι δεῖ πρὸς τὴν συλλογὴν· οὕτω πρόκεινται πᾶσιν ἔτοιμοι τοῖς βουλομένοις ὀρέξαι χεῖρα. Κἂν χρήματα ἔχῃς, εἰς ταύτας δαπάνησον· κἂν ἰσχυρὸς ᾖς, ἐνταῦθα τὴν ἀπὸ τοῦ σώματος ὑπηρεσίαν εἰσένεγκε· πολλὰ καὶ ἐνταῦθα πράγματα ὄφει, καὶ σωματικῆς δεόμενα ὑπηρεσίας καὶ χρημάτων δαπάνης καὶ περιδρομῆς. Καὶ γὰρ οἰκήματα πορίσαι ταύταις ἔργον, καὶ φάρμακα κατασκευάσαι, καὶ κλίνην καὶ ἱμάτια πρίασθαι, καὶ τροφὰς ἐπιτηδεύουσας, καὶ τὰ ἄλλα ἅπαντα ἐπιμελεῖσθαι, κἂν δέκα ὧσι μόνον αἱ τὰ τοιαῦτα νοσοῦσαι· νυνὶ δὲ ἡ πόλις ἡμῶν τούτων ἐμπέπλησται, καὶ χιλίας καὶ δις τοσαύτας εὐρήσεις. Αὗται αἱ δεόμεναι προστασίας, αὗται αἱ ἔρημοι, αὗται αἱ χαμαὶ κείμεναι· τοῦτο ἐλεημοσύνη, τοῦτο φιλανθρωπία, τοῦτο εἰς δόξαν διαβαίνει Θεοῦ, καὶ τὴν τῶν ὀρώντων, καὶ τὴν τῶν πασχόντων, καὶ τὴν τῶν ποιούντων ὠφέλειαν κατασκευάζει. Καὶ γὰρ τῶν ἰσχυρῶν αἱ ἀσθενέστεραι δικαιοτέρον ἂν βοηθοῖντο, καὶ τῶν νέων αἱ γεγηρακυῖαι, καὶ τῶν ὄλως μέτρια κεκτημένων αἱ μηδὲ τῆς ἀναγκαίας εὐποροῦσαι τροφῆς, καὶ τῶν παρὰ πολλοῖς ἐπεράστων αἱ βδελυκταὶ παρὰ τοῖς πολλοῖς διὰ τὸ τῶν παθῶν δυσανάσχετον, καὶ τῶν ὕβριν προστριβομένων αἱ καὶ τὴν γενομένην ἀποτρέψαι δυνάμεναι καὶ εὐφημίαν προσθεῖναι. Δεῖξον τοίνυν, ὅτι διὰ τὸν Θεὸν ταῦτα ποιεῖς, καὶ τούτων ἐπιμελοῦ. Ἄν δὲ τρύτας μηδὲ θναρ ἰδεῖν ἐθέλης, εὐπροσώπους δὲ καὶ νέας περιίης ἀγρεύων, καὶ τῆς ἀνελευθέρου ταύτης ἄγρας αἰτίαν μὲν ἑτέραν ἔχων οὐκ ἀνεκτὴν, προβαλλόμενος δὲ ἑτέραν δοκοῦσαν εἶναι εὐπρόσωπον, τὴν τῆς προστασίας, κἂν ἀνθρώπους παραλογίσῃ, ἀλλὰ τὸ ἀδέκαστον οὐκ ἀπατήσεις δικαστήριον, δι' ἑτέραν μὲν ταῦτα ποιῶν πρόφασιν, ἄλλην δὲ προβαλλόμενος. [259] Λέγετε μὲν γὰρ διὰ τὸν Θεὸν ἅπαντα πράττειν, πράττετε δὲ ἅ τῶν ἐχθρῶν ἐστὶ τοῦ Θεοῦ· τὸ γὰρ ποιεῖν τὸ ὄνομα αὐτοῦ βλασφημεῖσθαι καὶ διαβάλλεσθαι τῶν ἐχθρῶν ἐστὶ τοῦ Θεοῦ. Ἐγὼ δὲ καὶ ἑτέραν ὑποβολὴν^α ποιῶμαι. Θῶμεν γὰρ ἀληθεύειν τὸν ταῦτα λέγοντα, καὶ ἐπιθυμίας καθαρύειν ἀπάσης, καὶ ἐξ ἑτέρου μὲν οὐδενός, ἀπὸ δὲ εὐλαθείας μόνης ταύτην ἀναδέχεσθαι τὴν προστασίαν· οὐδὲ γὰρ οὕτω κολάσεως αὐτὸν ἀπηλλαγμένον εὐρήσομεν. Εἰ μὲν γὰρ ἠπόρει προφάσεων ἑτέραν, ἐν αἷς καὶ τὴν εὐλάβειαν ἐπιδείξασθαι ἔδει, καὶ χωρὶς τῶν σκανδαλιζομένων ψυχῶν τοῦτο ποιῆσαι· μάλιστα μὲν οὐδὲ οὕτω ταῦτα πραγματεύεσθαι ἔδει, ἐνθα μείζων ἢ ζημία τοῦ κέρδους. Ποῦ γὰρ ἴσον, εἰπέ μοι, παρθένου μιᾶς ἢ δυεῖν προϊστάμενον σωματικῶν ἕνεκεν πραγμάτων ἄπειρα πλήθη σκανδαλίσαι κατὰ ψυχὴν; Πλὴν ἄλλ' οὐχ οὕτως ἡ κατηγορία χαλεπὴ· ὅταν δὲ μυρίας εὐρῆς ὁδοὺς καὶ κατηγορίας ἀπηλλαγμένης, καὶ σκανδάλων ἐλευθέρας, καὶ μείζονα ἔχούσας τὴν ἐμπορίαν^β, τίνος ἕνεκεν σαυτῶν πράγματα πλέκεις εἰκὴ καὶ μάτην, καὶ τὸ κέρδος ὑπορύπτεις, καὶ ἐπισφαλῶς οἰκοδομεῖς καὶ ἐπονειδίστως, παρὸν μετὰ ἀσφαλείας καὶ δόξης πολλῆς; Οὐκ οἶσθα, ὅτι λαμπρὸν ἀποστίλθαι χρὴ πανταχοῦ τοῦ Χριστιανοῦ τὸν βίον, καὶ ὅτι τὴν δόξαν τις τὴν ἑαυτοῦ κατασχύνας πανταχοῦ λοιπὸν ἄχρηστος ἔσται, καὶ οὐδὲν μέγα κερδᾶναι δυνήσεται, κἂν μεγάλα τύχοι κατορθῶν; Ἄν γὰρ καὶ τὸ ἄλλας μωρανθῇ, φησὶν, ἐν τίνι ἄλισθῆσεται λοιπόν; Ἄλλας γὰρ ἡμᾶς εἶναι βούλεται καὶ φῶς καὶ ζύμην ὁ Θεὸς, ὡς καὶ ἑτέρους δύνασθαι τῆς ἐξ ἡμῶν μεταλαμβάνειν ὠφελείας. Εἰ γὰρ ἀλήπτως ζῶντες ἄνθρωποι μόλις τοὺς ἡμελημένους ἐπιστρέψαι δύνανται· ἂν, εἰ καὶ λαθὴν δοίτημεν

αὐτοῖς, πῶς οὐ πάντοθεν ὑπεύθυναί τῆς ἀπωλείας ἐσόμεθα τῆς ἐκείνων; Ὡς περὶ γὰρ οὐκ ἐνὶ βίῳ ἔχοντα διεφθαρμένον σωθῆναι ποτε, οὕτως οὔτε δόξαν ἑαυτῶ περιθέντα πονηρὰν δυνατὸν διαφυγεῖν τὴν κόλασιν.

Ἄλλ' εἰ δεῖ καὶ θαυμαστὸν εἰπεῖν τι, κἂν μεγάλα τις ἀμάρτη, λαθὼν δὲ ἐργάσῃται τοῦτο καὶ μηδένα σκανδαλίτη, ἐλάττονα δίδωσι δίκην τοῦ καταδεέστερα μὲν ἡμαρτηκότος, μετὰ παρῆρησίας δὲ καὶ τοὺς πολλοὺς σκανδαλίσαντος.

η'. Καὶ ἵνα μὴ θαυμάσῃς τὸ λεχθὲν, μηδὲ ὑπερβολὴν καταγνῶς τοῦ λόγου, τὴν ψῆφόν σοι ταύτην οἴσομεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὸν νόμον τοῦτον ἐκεῖθεν ἀναγνωσόμεθα. Τὸν γὰρ μακάριον Μωϋσέα, καὶ πάντων ἀνθρώπων πραότατον τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τῷ Θεῷ φίλον, καὶ προφητῶν μείζονα (τοῖς μὲν γὰρ ἄλλοις δι' αἰνιγμάτων διελέχθη, τούτῳ δὲ ὡς ἂν εἰ φίλος πρὸς φίλον)· τοῦτον τοίνυν καὶ τὸν τοιοῦτον, τὸν μυρία κατὰ τὴν ἔρημον ταλαιπωρηθέντα ἐν ἔτεσι τοσοῦτοις, τὸν περὶ τῶν ἐσχάτων κινδυνεύσαντα πολλάκις, παρὰ τε Αἰγυπτίους ὑπὲρ Ἰουδαίων, παρὰ τε Ἰουδαίους ὑπὲρ αὐτῶν πάλιν τῶν ἀγνωμόνων ἐκείνων, οὐδὲν ἕτερον ἐκίωλυσε μετὰ τὰς πολλὰς ταλαιπωρίας ἐκείνας καὶ τὰ μυρία κατορθώματα τῆς ἐπαγγελίας τυχεῖν, ἢ τὸ σκανδαλίσαι τοὺς συνόντας αὐτῷ ἐπὶ τοῦ ὕδατος. Καὶ τοῦτο αἰνιττόμενος ὁ Θεὸς ἔλεγεν, "Ὅτι οὐκ ἐπιστεύσατέ μοι ἀγιάσαι με ἐναντίον τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, διὰ τοῦτο οὐκ εἰσάξετε τὴν συναγωγὴν ταύτην εἰς τὴν γῆν, ἣν ἔδωκα αὐτοῖς. Καίτοι καὶ πρὸ τούτου τινὰ παρήκουσε (καὶ γὰρ ἀντεῖπε τῷ Θεῷ καὶ ἅπαξ καὶ δις πεμπόμενος εἰς Αἴγυπτον, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς ἐρήμου διηπίστησε λέγων· [240] Ἐξακόσιν χιλιάδες εἰσὶ πεζῶν, καὶ σὺ εἶπας, Κρέα δώσω αὐτοῖς, καὶ φάγονται μῆνα ἡμερῶν. Μὴ πρόβατα καὶ βόες σφαγήσονται, ἢ πᾶν τὸ ὄψον τῆς θαλάσσης συναχθήσεται, καὶ ἀρκέσει αὐτοῖς; καὶ μετὰ ταῦτα δὲ πάλιν ἀπεδυσπέτησε, καὶ τοῦ δήμου τὴν προστασίαν παρητήσατο)· ἀλλ' ὅμως οὐδὲν τούτων ἴσχυσεν αὐτὸν ἀποστέρησαι τῶν ἄθλων τῶν προκειμένων, ἀλλ' ἢ τὸ ἐπὶ τοῦ ὕδατος συμβᾶν μόνον· τῇ μὲν γὰρ φύσει ἐκείνων ἔλαττον ἦν, τῷ δὲ μετὰ τῆς ἑτέρων γενέσθαι βλάβης, πολλῶ μείζον ἐγένετο. Ἐκεῖνα μὲν γὰρ ἰδίᾳ καὶ λανθάνοντως συνέβη, τοῦτο δὲ φανερώς καὶ ἐπὶ τοῦ δήμου παντός [φανερῶς] ἡμαρτάνετο. Διὰ τοῦτο καὶ ἐγκαλῶν ὁ Θεὸς τοῦτο ἠνίξατο εἰπὼν, "Ὅτι οὐχ ἠγιάσατέ με ἐναντίον τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ· τῆς ἀμαρτίας τὴν φύσιν ἐκκαλύπτων αὐτῷ, καὶ ὅθεν γέγονεν ἀσύγνωστος, παραδηλῶν. Εἰ δὲ τηλικούτον ἄνδρα τοῦτο προσκρούσαι ἐποίησεν, ἡμᾶς τοὺς σκώληκας καὶ μηδαμινοὺς πῶς οὐ καταδύσει τοῦτο καὶ ἀπολεῖ; Οὐδὲν γὰρ οὕτω παροξύνει τὸν Θεόν, ὡς ὅταν τὸ ὄνομα αὐτοῦ βλασφημῆται. Καὶ τοῖς Ἰουδαίοις δὲ τοῦτο ἄνω καὶ κάτω διετέλεσεν ἐγκαλῶν, "Ὅτι τὸ ὄνομά μου βεβηλοῦται· καὶ πάλιν, Ὑμεῖς βεβηλοῦτε αὐτό· καὶ, Δι' ὑμῶν τὸ ὄνομά μου βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσι· καὶ τοσαύτη αὐτῷ τοῦ μὴ συμβαίνειν τοῦτο γέγονε πρόνοια, ὡς καὶ ἀναξίους σῶσαι πολλάκις, ἵνα μὴ τοῦτο γένηται. Ἐποίησα γὰρ, φησὶν, ἵνα μὴ τὸ ὄνομά μου βεβηλωθῇ· καὶ, Οὐ δι' ὑμῶν ἐγὼ ποιῶ, οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ, ἀλλ' ἵνα μὴ τὸ ὄνομά μου βεβηλωθῇ^γ. Καὶ ὁ Παῦλος δὲ ἀνάθεμα εἶναι ἠύξατο ὑπὲρ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης· καὶ αὐτὸς ὁ Μωϋσῆς ἐξαιφρηθῆναι τῆς βίβλου παρεκάλεσεν ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ· ὑμεῖς δὲ οὐ μόνον οὐδὲν αἰρεῖσθε παθεῖν, ὥστε ταύτην ἀποκρούσασθαι τὴν βλασφημίαν, ἀλλὰ πάντα πράττετε, δι' ὧν αὐξετέ αὐτὴν

^α Savil. ὑπερβολὴν, Morel. ὑποβολὴν.

porrigant manum. Si opes habes, in has expende; si validus es, has corporis ministerio adjuva: multa et hic negotia videbis quæ indigent corporali ministerio et sumptu opum et circumcursatione. Nam opus habent ut illis assignentur domicilia, præparentur medicamenta, et lectus et vestes emantur, et curentur cibi boni aliaque multa, etiamsi solum decem essent, quæ ita ægrotant; nunc autem civitas nostra his tota impleta est, inveniesque mille et duo millia. Istæ sunt, quæ auxilio indigent, istæ desolatæ sunt, istæ humi jacent: hæc est eleemosyna, hæc est humanitas, hoc in gloriam transit Dei, et in utilitatem eorum qui vident, et qui accipiunt, et qui faciunt. Etenim justius adjuvantur infirmiores quam fortiores; et vetulæ quam juniores; et hæc quibus neque necessaria sunt, quam illæ quæ mediocria possident; et illæ quæ apud multos abominabiles, quam quas multi adamant; et illæ quæ contumeliis onerantur, quam eæ quæ illatas avertere, et bonam sibi famam conciliare possunt. Ostende igitur quod propter Deum hoc facias, et illis opitulare. Quod si has neque per somnum videre vis, sed formosas et adolescentes obambulando venaris, et illiberalis hujus venationis causam quidem aliam habes non ferendam, prætexis autem aliam quæ in speciem honesta et accepta est, nempe tutelam, licet homines decipias, sed non item tribunal Dei, quod muneribus corrumpi nequit: nam ob aliam quidem causam hæc facis, et aliam prætexis. Dicitis quidem, quod propter Deum faciatis omnia, facitis autem opera quæ sunt inimicorum Dei: siquidem efficere ut Dei nomen blasphemetur et accuse-tur, id demum est inimicorum Dei. Ego vero et aliud suppono quippiam: ponamus enim hoc vere dici, eumque omni concupiscentia purum esse, neque ex ulla alia re quam ex sola pietate hanc curam suscipere; attamen neque sic ipsum a pœnis fore liberum inveniemus. Nam si deessent occasiones aliæ, in quibus etiam pietatem exhibere, idque facere nullis animabus in eo impingentibus posset, ne sic tamen hoc agere oporteret, ubi majus lucro damnum. Num enim par est ut ob corporalia negotia unius aut duarum virginum infinita multitudo animarum jacturam faciat? Verumtamen neque sic gravis est accusatio: cum autem innumeras invenias vias et alienas ab accusatione, et liberas a scandalis, et quæ majorem habent quæstum, cujus rei gratia tibi ipsi nectis negotia frustra et incassum, et lucrum suffodis, et periculose extruis atque ignominiose, cum liceat sine damno et cum magna gloria? An nescis Christiani vitam usquequaque lucere debere, et eum qui suam gloriam foedet, ubique postea inutilem fore, et nihil magnum lucrari posse, etiam si præclara facinora ediderit? nam *Si sal infatuatum fuerit, inquit, in quo salietur ultra* (Matth. 5. 13)? Sal enim nos esse vult et lumen et fermentum Deus, ut et alii a nobis utilitatem accipiant. Quod si homines irreprehensibiliter viventes vix convertere valent negligentes, quomodo, si illis ansam dederimus, non undequaque perditionis illorum rei erimus? Nam sicut qui perversam agit vitam,

numquam salvatur, ita neque qui seipsum ignominia aspergit, pœnam effugere poterit.

Qui sine aliorum offendiculo peccat, minori pœnæ obnoxius est. — Quod si etiam admirabile quiddam dicendum, etiam si graviter quis peccet, si clam hoc faciat et neminem scandalizet, minorem dabit pœnam quam qui levius peccavit, sed impudenter et cum multorum scandalo.

8. Et ne dictum admireris, neque plus justo dictum putes, tibi hanc e cælo sententiam afferemus, et hanc legem inde prolatam probabimus. Nam beatum Mo- sem omnium qui super terram hominum mitissimum, Dei amicum, prophetarum maximum, quandoquidem Deus aliis per ænigmata loquutus est, huic autem sicut amicus amico: hunc igitur et talem qui multas miseras in deserto tulit tot annis, qui in extremis sæpe periculis fuit, et apud Ægyptios propter Judæos, et apud Judæos pro ipsis ingratis: tamen hunc talem et tantum nihil aliud prohibuit post tot ærumpas multaque præclare gesta promissione potiri, quam quod scandalo fuisset iis qui cum ipso erant apud aquam. Et hoc est quod insinuabat Deus dicendo: *Quia non credidistis mihi, ut sanctificaretis me coram filiis Israel, propter hoc non inducetur congregatio hanc in terram, quam dedi eis* (Num. 20. 12). Quamvis autem antea in nonnullis minus obedisset (contradixit enim Deo semel ac iterum cum mitteretur in Ægyptum, et postea in deserto incredulus dicebat: *Sexcenta millia sunt peditum; et tu dixisti: Carnes dabo ipsis, et comedent mensem dierum. Num oves et boves mactabuntur, vel omnia edulia maris congregabuntur et sufficient ipsis* [Num. 11. 21. 22]? et postea iterum difficilem se reddidit, et populi præfecturam detrectabat): attamen nihil aliud potuit ipsum propositis præmiis privare, quam illud solum quod apud aquam contigit, quod natura quidem minus aliis erat, sed quia cum damno aliorum fiebat, multo majus judicatum est. Illa enim privatim et occulte accidebant, hoc autem manifeste et coram omni populo palam peccatum est. Propterea et reprehendens Deus, hoc insinuabat dicens: *Quia non sanctificastis me coram filiis Israel, peccati eorum naturam detegens, et unde factum, quod veniam non mereatur, declarans. Si autem talem virum hoc fecit impingere, nos verniculos et nullius pensi quomodo non destruet et perdet? Nihil enim ita exacerbat Deum, ut quando nomen ejus blasphematur. Unde sursum ac deorsum apud Judæos hoc jactat, eos reprehendens, Quia nomen meum profanatur* (Isai. 48. 11): et iterum, *Vos profanatis ipsum* (Mal. 1. 12): et, *Propter vos nomen meum blasphematur in gentibus* (Isai. 52. 5). Et tanta ipsi fuit cura ne hoc eveniret, ut et indignos sæpe salvarit, ne hoc fieret. *Feci enim, ait, ne nomen meum profanetur: et, Non propter vos ego facio, domus Israel, sed ut nomen meum non profanetur* (Ezech. 20. 9. et 36. 22). Paulus vero anathema esse optabat pro gloria Dei: et ipse Moses quoque e libro vite deleri orabat pro gloria nominis Dei: vos autem non solum nihil pati vultis, ut hanc arceatis blasphemiam,

sed etiam omnia facitis, per quæ illam augeatis, et quotidie intendatis. Quis igitur vos excusabit? quis vobis ignoscet? Nullus est. Tantam autem curam et Deus et sancti gerunt, ut non blasphemetur nomen ejus, non quod Deus opus habeat ut a nobis glorificetur (nullius enim indiget et perfectus est), sed quod ex ea re multum damni hominibus accidat. Quando enim apud ipsos male audit nomen Dei et gloria ejus, nihil ipsis ultra prodest: quod si Deus cum accusatur, nihil prodest, multo magis nos.

9. Omnia igitur faciamus ut nulla sit occasio scandalii; etiam si injuste reprehendant, persuasionibus diluamus crimina, et imitemur sanctos, quibus tantum fuit studium gloriæ Dei, ut suum contemnerent propter Deum. Ne abjectis omnibus et conculcatis sufficere arbitremur ad defensionem, si dixerimus: Vestem emimus virgini et calceos, et alia quæ ad corporale virginis commodum attinent bene disposuimus. Quis, ait, administraret ea quæ domi nostræ? quis possessionibus prospiceret? quis præset domui nobis absentibus, et cum intus non sit mulier? Nam et hæc dicunt prioribus contraria et turpiora. Et nihil curant ista, neque erubescunt, sicuti ebrii omne quod in buccam venit loquentes: quapropter neque nos defatigabimur, etiamsi talia sint quæ ab iis dicuntur, ut nullum responsum mereantur. Non gravabimur, inquam, et respondere, et mansuete cum eis agere, donec ab hac ebrietate illos liberemus, quantum scilicet in nobis erit. Me pudet enim et erubescere, cum hæc evertere tento, quæ contradicentes illi opponere non erubescunt: ferenda tamen omninò erubescencia ad utilitatem eorum qui erubescere nesciunt. Etenim absurdum fuerit, dum redarguimus eos qui pro nihilo habent, quod fratribus offendiculo sint, pudoris causa illorum curam abjicere. Dic enim mihi quænam illa dicunt domi ad curam virginis tam necessaria esse? barbararumne puellarum tibi examina sunt et nuper empta, quæ oportet erudire et ad lanificium et ad alia ministeria? At penuaria adsunt opum et vestium, et oportet custodem intus semper sedere, et a famulorum malitia virginis oculos ea tutare; cœnam quoque et convivia continue apparare, et oportet domum ornari, et coquos et mensæ ministros cura regi virginis? suntne item multi varii sumptus et frequentes, et oportet aliquem semper esse præfectum, ut custodiantur cum diligentia, ut ne illa a domo sine utilitate elabantur? Nihil horum ait; sed ut ipsi arcam et vestem et aliam curet facultatulam, bene paret mensam, bene sternat lectum, et accendat ignem, et abluat pedes, et aliud solatium omne præbeat. Deinde pro parva et frigida commoditate hæc tantam feremus accusationem, tanta sustinebimus opprobria? Et quanto melius frater et facilius administraret? natura enim fortior est muliere vir, usu autem nobis accommodatior, et non tam sumptuosus. Mulier quippe utpote tenerior, et molliore indiget lectulo, et tenuiore vestitu, et fortassis puella altera quæ ei ministret; et non tantum nobis ministerium præbebit, quanto ipsi opus erit a nobis: frater autem his omnibus non

eget. Quod si aliquo eget, eodem et nos indigemus, quod non parvæ commoditatis est, si contubernales non variis, sed iisdem utantur: id quod certe in virgine non est. Primum sane sive levare velit, sive corpore agra sit, neque frater ipsi ad hæc ministrabit, tametsi valde impudens sit, neque ipsa sibi sufficiens erit: si autem fratres sunt qui cohabitant, vicissim ministrare poterunt. Item quando dormire opus fuerit, virgine quidem intus sedente, et lectos duos esse oportet, et strata duo, et lodices duos: si autem sapiant, et domicilia duo. At si fratres sint, iterum re familiari tanta non est opus. Etenim domus una, cervical unum, et lectus unus, et eadem tegmina utrisque sufficiunt; et in summa, si quis omne percurrat ministerium, hic multam inveniet facilitatem, ibi autem difficultatem. Taceo domus turpitudinem. Quale enim est, si in domum viri solitarii itur, videre calceos muliebres suspensos, et cingula et mitras, calathiscos et colum et radium textorium et pectines et fusa, et alia quæ particulatim omnia numerare non licet? Si autem quæ divitis sunt scruteris, major est risus materia. Primum quidem in puellarum tanta turba solus versatur, quasi choraules in orchestra qui in choro mulierum saltantium concinit: quo quid turpius et inhonestius? Deinde dirumpitur tota die famulis succensens ob res quæ ad mulierem spectant. Nam ei necessarium est aut omnino silere, et omnia negligentem ab illa increpari, vel dicentem et increpantem turpiter agere: et vide quid contingat. Nam qui jussus est ne prope quidem ad temporalia negotia accedere, non solum temporalia, sed muliebria ipsissima tractat. Etenim vasa muliebria afferre non detrectabit argentariis, subinde rogans num speculum dominæ præparatum sit, num cadum absolverint, num lecythum reddiderint; nam in eam corruptionem venerunt omnia, ut pluribus vasis quam sæculares multæ utantur virgines. Hinc iterum ad unguentarium currit colloquunturus de aromatibus dominæ: sæpe etiam præ nimio studio nec detrectabit si et pauper injuria sit afficiendus. Utuntur autem virgines unguentis et variis et pretiosis. Deinde ab unguentario ad vendentem lintea, et ab illo iterum ad aulæorum textorem. Non enim verentur imperare hæc parva, quia vident eos valde obedientes, et gratiam habentes imperantibus majorem, quam aliis ministrantibus. Hinc iterum, si quando aliquid apparandum quod ad gestatorium tabernaculum hoc pertineat, usque ad vesperam imprausi perseverant officinis affixi. Et illud non est mirandum, sed quod et miseris famulis sint molesti, et frequenti-injuria et inelatione hos urgeant. Cogita quantæ hinc querimonie: minister enim injuria affectus, maxime pro talibus rebus, quia eum qui se injuria affectus non alio modo ulcisci potest, lingua hoc facit, et occulta obtreptione; nec parcat alicui eorum, quibus furori suo satisfaciat, sed tam immodice ulciscitur, quantum verisimile est servum ita exprobratum, et cui sola hæc est consolatio e malis suis adversus eum qui se contristavit. At qui pauperi, inquit, cohabitatur, cum

καὶ ἐπιτείνετε καθ' ἐκάστην ἡμέραν. Τίς οὖν ὑμᾶς παραιτήσεται, τίς δὲ συγγνώσεται; Οὐκ ἔστιν οὐδεὶς. Τοσαύτην δὲ πρόνοιαν καὶ ὁ Θεὸς ποιεῖται καὶ οἱ ἅγιοι τοῦ μὴ βλασφημεῖσθαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ, οὐχ ὡς τοῦ Θεοῦ δεομένου τῆς δόξης τῆς παρ' ἡμῶν (ἀνευδής γάρ ἐστι καὶ τέλειος), ἀλλ' ὡς πολλῆς ἀπὸ τοῦ πράγματος τοῖς ἀνθρώποις γενομένης τῆς βλάβης. Ὅταν γάρ πρὸς αὐτοὺς διαβληθῇ τὸ τοῦ Θεοῦ ὄνομα καὶ ἡ δόξα, οὐδὲν αὐτοὺς ὠφελεῖ λοιπόν· εἰ δὲ ὁ Θεὸς διαβαλλόμενος οὐδὲν ὠφελεῖ, πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς.

Θ'. Πάντα οὖν πράττωμεν, ὥστε μηδεμίαν γενέσθαι πρόφασιν σκανδάλου· ἀλλὰ εἰ καὶ ἀδίκως ἐγκαλῶσι, πείθωμεν, καὶ διαλύωμεν τὰ ἐγκλήματα, καὶ μιμώμεθα τοὺς ἁγίους, οἳ τοσαύτην ἐποιοῦντο σπουδὴν τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης, ὥστε καταφρονεῖν καὶ τῆς ἑαυτῶν διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ. Μὴ δὴ πάντα ρίψαντες ἀπλῶς καὶ καταπατήσαντες ἀρκεῖν ἠγησώμεθα πρὸς ἀπολογία ἡμῖν, ἐὰν εἴπωμεν, ὅτι ἱμάτιον ἐπριάμεθα τῇ παρθένῳ καὶ ὑποδήματα, καὶ τὰ ἄλλα τὰ κατὰ τὴν σωματικὴν ἀνάπαυσιν εὖ διεθήκαμεν. Καὶ τίς οικονομῆσει, φησὶ, τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν ἡμῖν; τίς δὲ ἐπόψεται τὰ ὄντα, τίς δὲ προστήσεται ἡμῶν ἔξω διατριβῶν, καὶ γυναικὸς ἔνδον οὐκ οὔσης; Καὶ γὰρ καὶ ταῦτα λέγουσιν ἐναντία τε ὄντα τοῖς προτέροις καὶ αἰσχρότερα, καὶ οὐδενὸς αὐτοῖς μέλει τούτων, οὐδὲ αἰσχύνονται [241] κηθάπερ οἱ μεθύοντες τὸ ἐπελθὼν ἅπαν φθεγγόμενοι. Διὸ μηδὲ ἡμεῖς ἀποκάμωμεν, κἂν τοιαῦτα ἢ τὰ λεγόμενα, ὡς μηδὲ ἀποκρίσεως ἀξιούσθαι τινος· μὴ ἀποκάμωμεν οὖν καὶ ἀποκρινόμενοι, καὶ πράως αὐτοῖς διαλεγόμενοι, ἕως ἂν τῆς μέθης ἀπαλλάξωμεν ταύτης, τό γε εἰς ἡμᾶς ἦκον. Αἰσχύνομαι γὰρ καὶ ἐρυθριῶ ταῦτα ἐπιχειρῶν ἀνατρέπειν, ἃ ἀντιλέγειν οὐκ ἐρυθριῶσιν ἐκεῖνοι· οἰστέον δὲ ὅμως τὴν αἰσχύνην διὰ τὸ λυσιτελοῦν τοῖς οὐκ αἰσχυνομένοις. Καὶ γὰρ ἄτοπον ἐγκαλοῦντας αὐτοῖς τὴν τῶν σκανδαλιζομένων ἀδελφῶν ὑπεροψίαν αὐτοῦς δι' αἰσχύνην τὴν τούτων ὑπεροψῆν θεραπείαν. Τίνα γὰρ λέγουσι: τὰ ἔνδον, εἰπέ μοι, ὧν εἰς τὴν προστασίαν τῆς παρθένου τὴν χρείαν ἀναγκαίαν εἶναι νομίζουσι; παιδισκῶν σοι πλήθη βαρβάρων^a ἐστὶ καὶ νεωνήτων, καὶ δεῖ ταύτας ρυθμίζεσθαι καὶ πρὸς ἐριουργίαν καὶ πρὸς τὴν ἄλλην διακονίαν; Ἄλλὰ ταμεῖα χρημάτων πολλῶν καὶ ἱματίων πολυτελῶν, καὶ δεῖ φύλακα ἔνδον καθῆσθαι διαπαντός, καὶ τῇ τῶν οἰκετῶν κακουργίᾳ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπιτελιχίζεσθαι τῆς παρθένου; ἀλλὰ δεῖπνα καὶ συμπόσια συνεχῶς ἐπιτελεῖσθαι, καὶ χρῆ τὴν οἰκίαν καλλωπίζεσθαι, καὶ μαγεῖρους καὶ τραπεζοποιούς τῆς προνοίας ἀπολαβεῖν τῆς παρθένου; ἀλλὰ πολύτροποι δαπάναι καὶ συνεχεῖς καὶ δεῖ τινὰ ἐφεστάναι διαπαντός, ὅπως τὰ μὲν φυλάττοιτο μετὰ ἀκριθείας, τὰ δὲ μὴ μάτην ἐκρέη τῆς οἰκίας; Οὐδὲν τούτων φησὶν· ἀλλὰ ὅπως αὐτῇ τὸ κινώτιον καὶ τὸ ἱμάτιον καὶ τὴν ἄλλην ἐπιβλέπη πενίαν, ὅπως εὐτρεπίξοι τὴν τράπεζαν, καὶ τὴν εὐνήν στρωννύοι, καὶ πῦρ ἀνακαίη, καὶ περιπλύνῃ πόδας, καὶ τὴν ἄλλην ἀνάπαυσιν παρέχη πᾶσαν. Εἶτα ἀντὶ τῆς μικρᾶς καὶ ψυχρᾶς ἀναπαύσεως ταύτης τοσαύτην οἴσομεν κατηγορίαν, τοσαῦτα ὑποστησώμεθα ὀνειδή; Καὶ πόσω βέλτιον ἀδελφὸς ταῦτα διακονήσεται καὶ εὐκολώτερον! τῇ τε γὰρ φύσει ἰσχυρότερος γυναικὸς ὁ ἀνὴρ, τῇ τε χρείᾳ οἰκειότερος ἡμῖν, καὶ οὐχ οὕτω δαπανηρός. Ἡ μὲν γὰρ γυνή, ἅτε ἀπαλωτέρα οὔσα, καὶ στρωμνῆς μαλακώτερας δεῖται, καὶ λεπτοτέρας ἐσθῆτος, καὶ κόρης ἴσως πάλιν διακονησομένης αὐτῇ, καὶ οὐ τοσαύτην ἡμῖν παρέχει διακονίαν, ὅσης αὐτῇ

^a Savil. σοι χρεία βαρβάρων. Infra idem ἀλλὰ ταμεῖων καὶ χρημάτων πολλῶν.

δεῖται παρ' ἡμῶν· ὁ δὲ ἀδελφὸς καὶ πάντων τούτων ἀπήλλακται· εἰ δὲ τινος καὶ δεηθεῖ, τῶν αὐτῶν ἡμῖν δεήσεται. Τοῦτο δὲ οὐ μικρὸν εἰς εὐκολίαν ἐστὶ, τὸ μὴ διαφόρων, ἀλλὰ τῶν αὐτῶν ἐν χρείᾳ καθεστάναι τοὺς συνοικοῦντας· ὅπερ ἐπὶ τῆς παρθένου οὐκ ἔνι. Πρῶτον μὲν γὰρ ἂν τε λούσασθαι δέη, ἂν τε κάμνη τὸ σῶμα, οὔτε ὁ ἀδελφὸς αὐτῇ πρὸς ταῦτα διακονήσεται, κἂν σφόδρα ἔληται ἀσχημονεῖν, οὔτε αὐτῇ ἑαυτῇ ἀρκεῖσαι δυνήσεται· ἂν δὲ ἀδελφοὶ οἱ συνοικοῦντες ὧσιν, ἀντιδώσουσιν ἀλλήλοις τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην. Πάλιν ὅταν καθεύδειν δέη, παρθένου μὲν ἔνδον καθημένης, καὶ κλίνας εἶναι δύο χρῆ, καὶ στρώματα διπλᾶ καὶ ἐπιβλήματα, εἰ δὲ εὖ φρονῶσι, καὶ οἰκήματα· ἀδελφῶν δὲ ὄντων, πάλιν τὰ τῆς χρείας συστέλλεται, ἅτε οἰκειότερας οὔσης. Καὶ γὰρ οἶκος εἷς, καὶ προσκεφάλαιον ἓν, καὶ κλίνη μία, καὶ ἐπιβλήματα ἀμφοτέροις ἀρκεῖσαι τὰ αὐτά· καὶ ἀπλῶς, εἴ τις ἅπασαν ἐπεξίλοι τὴν διακονίαν, ἐνταῦθα μὲν πολλὴν τὴν εὐκολίαν εὐρήσει, ἐκεῖ δὲ τὴν [242] δυσκολίαν. Καὶ παρήμι τὴν ἀσχημοσύνην τῆς οἰκίας· οἷον γὰρ ἐστὶν ἀνελθόντα εἰς ἀνδρὸς μονάζοντος οἰκίαν ὄραν ὑποδήματα γυναικεῖα κρεμάμενα, καὶ διαζώματα, καὶ κεφαλόδεσμα, καὶ καλαθίσκους, καὶ ἡλακάτην, καὶ κερκίδα, καὶ κτένας, καὶ ἰστοπόδην, καὶ τὰ ἄλλα, ἅπερ οὐκ ἔνι κατὰ μέρος λέγειν ἅπαντα. Εἰ δὲ καὶ ἐπὶ τῆς εὐπόρου ταῦτα ἐξετάξεις, πλείων ὁ γέλως. Πρῶτον μὲν γὰρ ἐν ἀγέλῃ θεραπευνομένων τοσοῦτων ὀνείδων στρέφεται μέσος, καθάπερ ἐπὶ τῆς ὀρχήστρας ἐν τῷ χορῷ τῶν γυναικῶν ὁ τοῖς ὑπορχουμένοις ὑπάδων χορευτῆς· οὐ τί γένοιτ' ἂν αἰσχρότερον καὶ ἀτιμότερον; Ἐπειτα διαρρήγνυται ὅλην τὴν ἡμέραν πρὸς οἰκέτας ἀγανακτῶν ὑπὲρ τῶν γυναικῶν προσηκόντων πραγμάτων. Ἡ γὰρ ἀνάγκη σιγᾶν, καὶ πάντων παραμελοῦντα παρ' ἐκείνης ἐπιτιμᾶσθαι, ἢ λέγοντα καὶ ἐπιπλήττοντα ἀσχημονεῖν· καὶ ὄρα τὸ συμβαῖνον. Ὁ γὰρ τῶν βιωτικῶν πραγμάτων μηδὲ ἐγγὺς γενέσθαι κελευσθεῖς, οὐχ ἀπλῶς βιωτικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν γυναικεῶν ἐνδοτέρῳ γίνεται· καὶ γὰρ καὶ σκεύη γυναικεῖα ἐκδοῦναι οὐ παραιτήσονται, ἀλλ' ἐπιστήσονται τοῖς ἀργυροκόποις συνεχῶς ἐρωτῶντες, εἰ τὸ κάτοπτρον κατεσκευάσται τῆς κυρίας, εἰ τὸν κάδον ἀπῆρτισαν, εἰ τὸ ληκύθιον ἀπέδωκαν· καὶ γὰρ εἰς τοῦτο πάντα ἦκε διαφθορᾶς, ὡς τῶν βιωτικωτέρων μᾶλλον τὰς πολλὰς τῶν παρθένων τούτοις κεχρηθῆσθαι τοῖς σκεύεσιν. Ἐκεῖθεν πάλιν πρὸς τὸν μυρεψὸν ἔδραμεν ὑπὲρ τῶν τῆς κυρίας διαλεξόμενος ἀρωμάτων· πολλὰς δὲ ὑπὲρ πλείονος σπουδῆς καὶ ὕβρισι τὸν πέννητα οὐ παραιτήσεται. Καὶ γὰρ καὶ μύροις χρῶνται αἱ παρθένοι ποικίλοις τε καὶ πολυτελέσιν. Εἶτα ἀπὸ τοῦ μυρεψοῦ πρὸς τὸν τὰς ὀνόνας πωλοῦντα, καὶ ἀπ' ἐκείνου πάλιν πρὸς τὸν σκηναποιόν. Οὐδὲ γὰρ τὰ μικρὰ ταῦτα αἰσχύνονται ἐπιτάττειν, ἐπειδὴ σφόδρα ὀρῶσιν αὐτοὺς ὑπακούοντας καὶ χάριν ἔχοντας ἐπιταττούσαις ταύταις, ἢ ἑτέροις διακονουμένοις. Ἐντεῦθεν πάλιν, ὅταν ἐπισκευάσαι τι δέη τῆς περιφορητῆς ἐκείνης σκηνης, καὶ μέχρις ἐσπέρας αὐτῆς ἄσιτοι διατελοῦσι, τοῖς ἐργαστηρίοις προσηλωμένοι. Καὶ οὐ τοῦτό πως θαυμαστόν, ἀλλ' ὅτι καὶ τοῖς ταλαιπώροις οἰκέταις εἰσὶν ἐπαχθεῖς, καὶ πολλὴ κατ' αὐτῶν ὕβρις καὶ ἀγανάκτησις καὶ κραυγή. Ἐννόησον δὲ ὅσαι ἐκ τούτων αἱ κατηγορίαι· οἰκέτης γὰρ ὕβρισθεις, καὶ μάλιστα ὑπὲρ τοιούτων πραγμάτων, ἐπειδὴ μηδενὶ τρόπῳ τὸν ὕβρικότα ἀμύνασθαι ἔχει, διὰ τῆς γλώττης τοῦτο ποιεῖ καὶ τῆς λαθραίας κατηγορίας, οὐδενὸς φειδόμενος τῶν ἐμπλήσαι δυναμένων αὐτῷ τὸν θυμὸν, ἀλλὰ μετὰ τοσαύτης ὑπερβολῆς τῇ ἀμύνη κέχρηται ταύτῃ, μεθ' ὅσης εἰκὸς οἰκέτην ὄντα, καὶ

τοιαῦτα ὑβρισμένον, καὶ ταύτην ἔχοντα μόνον παρα-
 μυθίαν τῶν οικείων κακῶν κατὰ τοῦ λελυπηκότος.
 Ὁ δὲ τῆ πενιχρᾶ συζῶν ἀργυροκόποις μὲν οὐ διαλέ-
 ξεται. (οὐ γὰρ ἀφήσιν ἡ πενία), οὐδὲ προσεδρεύσει
 μυροπώλοις, ὑποδηματοῤῥάφοις δὲ καὶ ὑφάνταις καὶ
 ποικιλταῖς καὶ βαφεῦσιν ἐνοχλήσει πολλάκις. Καὶ τί
 δεῖ πᾶσαν καταλέγειν τὴν ἀσχημοσύνην, οἷον, ὅταν εἰς
 οἰκήματα εἰσιῶσι στήμονα καὶ κρόκην πωλοῦντες,
 ὅταν εἰς τὴν ἀγορὰν περιῶσιν αὐτὰ ταῦτα πάλιν
 ζητοῦντες; Καὶ ταῦτα μὲν ἐν ταῖς οἰκίαις· ἐν δὲ
 ταῖς ἀγοραῖς καὶ τούτων πολὺ καταγελαστότερα ὑπο-
 μένουσιν.

ι'. Ἐπὶ δὲ τῆς ἐκκλησίας οὐδὲ εἰπεῖν ἔστι τὴν αἰσχύ-
 νην [243]. Ὡσπερ γὰρ δέον μηδένα τόπον ἀγνοεῖν αὐ-
 τῶν τὴν ὑβριν καὶ τὴν ἀνελεύθερον ταύτην δουλείαν,
 οὕτω καὶ ἐν τῷ ἀγίῳ τῷδε καὶ φρικωδεστάτῳ
 χωρίῳ πᾶσαν αὐτῶν τὴν ἀκρασίαν ἀνακηρύττουσι·
 καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, ὅτι καὶ καλλωπίζονται
 ἐφ' οἷς ἐπαισχύνεσθαι ἔδει. Ἀπὸ τε γὰρ τῶν θυρῶν
 αὐτὰς ἐξωθεν δεχόμενοι, καὶ ἀντὶ τῶν εὐνούχων γι-
 νόμενοι σοδοῦσι, καὶ προηγούμενοι μέγα φρονούσιν,
 ὁρώντων ἀπάντων, καὶ οὐ καταδύονται, ἀλλὰ καὶ
 ἐπαγᾶλλονται· καὶ ἐν αὐτῷ δὲ τῷ τῶν φρικωδεστά-
 των μυστηρίων καιρῷ πολλὰ πρὸς τὴν ἐκείνων ἀρέ-
 σκειαν διακονοῦνται, πολλοῖς τῶν ὁρώντων λαθὰς παρ-
 ἔχοντες. Αἱ δὲ ἀθλῖαι καὶ ταλαίπωροι, δέον ἀπειρ-
 γειν αὐτοὺς τῆς τοιαύτης χάριτος, καὶ ἐναδρύνονται
 καὶ μέγα φρονούσι. Καίτοι τίς ἂν ἦ ταύταις, ἡ
 ἐκείνοις εἴ γε ἡμελλέ τινα ἀρὰν ἐπαρᾶσθαι, ταύτης
 ἂν εὔρε χαλεπωτέραν, ἢ ὥστε μυρίους μάρτυρας
 ἔχειν τῆς ἀκολασίας αὐτῶν, καὶ ἐν τοῖς ἀπάντων
 ἰφθαλμοῖς ἀσχημονεῖν; Τί δεῖ λέγειν ὅσα ἐν αὐταῖς
 ταῖς ἐκκλησίαις ἀνατρέπεται διὰ τὴν τούτων χάριν,
 ὅσα τῶν τοῦ Θεοῦ πραγμάτων ἀμελεῖται παρὰ πολ-
 λῶν, ὥστε μὴ παροξυνθῆναι ταύτας; Καὶ τί λέγω,
 μὴ παροξυνθῆναι; μόνον εἴ τις αὐτῶν σκυθριωπὸν
 εἰς αὐτὰς ἴδῃ καὶ ἀηδὲς, πάντα αἰροῦνται ὑπομέ-
 νειν, ἢ τοῦτο παθοῦσαν ἐκείνην περιδεῖν. Ἀλλὰ
 μέχρι τίνος καὶ ἡμεῖς ἀσχημονοῦμεν τὰ ἐκείνων
 διηγούμενοι πάντα; Οὐ γὰρ δὴ τοῦτο προσιλόμεθα,
 ἐπεὶ πολλῶν ἂν καὶ μακρῶν ἡμῖν ἐδέησε λόγων
 πάντα διεξιούσι· μᾶλλον δὲ πάντα μὲν οὐδὲ βουλομέ-
 νοις δυνατὸν εἰπεῖν, ὀλίγα δὲ ἐκ πολλῶν σύνθέντας,
 καὶ οὕτως ἱκανὸν ἦν ἐργάσασθαι τὸ μῆκος· ἀλλ'
 οὐκ εἰς τοῦτο ἤκομεν, ἀλλὰ καὶ τούτων ἄκοντες
 ἐμνημονεύσαμεν, ὥστε μικρὸν ἐπιστύψαι τοὺς νοῦν
 ἔχοντας τῶν ἀκρωμένων· λοιπὸν δὲ παρακαλεῖν
 χρὴ καὶ ἰκετεύειν. Δέομαι δὴ καὶ ἀντιβολῶ, καὶ
 τῶν γονάτων προκυλινδοῦμαι τῶν ὑμετέρων, καὶ
 πᾶσαν ἰκετηρίαν τίθημι, πείθῃτε, καὶ ἀνεπέγκωμεν
 ἀπὸ ταύτης τῆς μέθης, καὶ ἑαυτῶν γενώμεθα, καὶ
 τὴν τιμὴν ἐπιγνώμεν, ἣν δέδωκεν ὁ Θεὸς ἡμῖν, καὶ
 τοῦ Παύλου βοῶντος ἀκούσωμεν· *Μὴ γίνεσθε δούλοι
 ἀνθρώπων*· καὶ παυσώμεθα γυναιξὶ δουλεύοντες
 ἐπὶ τῷ κοινῷ πάντων ἡμῶν ὀλέθρῳ. Στρατιώτας
 ἡμᾶς ὁ Χριστὸς εἶναι βούλεται γενναίους καὶ ἀθλη-
 τὰς. Οὐ διὰ τοῦτο ἡμᾶς ὤπλισεν ἐν τοῖς ὅπλοις τοῖς
 πνευματικοῖς, ἵνα κορῶν τριοβολιμαίων ἀναδεξώμεθα
 ὑπηρεσίαν, ἵνα περὶ ἔρια καὶ ἰστοὺς καὶ τὰς τοιαύ-
 τας στρεφώμεθα διακονίας, ἵνα νηθούσαις καὶ ὑφαι-
 νούσαις παρακαθώμεθα γυναιξίν, ἵνα διατελῶμεν πᾶ-
 σαν ἡμέραν καὶ ἦθη καὶ ῥήματα γυναικεῖα εἰς τὴν
 ἑαυτῶν ἐναποματτόμενοι ψυχὴν· ἀλλ' ἵνα βάλλω-
 μεν τὰς ἀοράτους δυνάμεις τὰς ἀντικειμένας ἡμῖν,
 ἵνα πλήττωμεν τὸν στρατηγοῦντα αὐταῖς διάβολον,
 ἵνα ἐλαύνωμεν τὰς ἀγρίας τῶν δαιμόνων φάλαγγας,
 ἵνα κατασκάπτωμεν αὐτῶν τὰ ὄχυράματα, ἵνα τὰς

ἐξουσίας τοῦ κοσμοκράτορος τοῦ σκότους δῆσαντες
 αἰχμαλώτους ἀγάγωμεν, ἵνα τὰ πνευματικὰ τῆς
 πονηρίας φυγαδεύσωμεν, ἵνα πῦρ πνέωμεν, ἵνα πρὸς
 καθημερινούς θανάτους ἔτοιμοι ὦμεν καὶ παρεσκευα-
 σμένοι. Διὰ τοῦτο ἐνέδυσεν ἡμᾶς τὸν θώρακα τῆς
 δικαιοσύνης, διὰ τοῦτο ἐξῴσσε τῆ ζώνῃ τῆς ἀλη-
 θείας, διὰ τοῦτο περιέθηκε τὴν περικεφαλαίαν τοῦ
 σωτηρίου, διὰ τοῦτο ὑπέδησε τοὺς πόδας ἡμῶν τῇ [244]
 ἐτοιμασίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης, καὶ τὴν μά-
 χαιραν ἐνεχείρισε τοῦ πνεύματος, διὰ τοῦτο πῦρ
 ἀφήκεν εἰς τὰς ἡμετέρας ψυχάς. Εἴ τινα οὖν, εἰπέ
 μοι, τῶν στρατιωτῶν μετὰ τὸ περιθέσθαι τὸ κράνος,
 τὰς κνημίδας, τὸν θώρακα, μετὰ τὸ λαβεῖν τὸ ξίφος,
 τὸ δόρυ, τὴν ἀσπίδα, τὰ τόξα, τὰ βέλη, τὴν φαρέ-
 τραν, τῆς σάλπιγγος λαμπρὸν ἠχούσης καὶ πάντας
 ἐξω καλούσης, τῶν τε πολεμίων σφοδρῶς πνεόντων,
 καὶ τὴν πόλιν ἐκ βάθρων ἀνασπάσαι παρεσκευασμέ-
 νων, εἶδες οὐκ ἐπὶ τὴν παράταξιν ἐξω τρέχοντα, ἀλλ'
 εἰς οἰκίαν εἰσιόντα, καὶ γυναικὶ παρακαθήμενον με-
 τὰ τῶν ὀπλῶν ἐκείνων· ἄρ' οὐκ ἂν, εἴ γε ἐξῆν, μέσον
 τὸ ξίφος διήλασας, μετὰ λόγου μεταδούς; Εἰ δὲ οὐ
 τοσαύτης ἂν ἐπλήσθης ὀργῆς, πῶς οἶει τὸν Θεὸν
 ἐπὶ τοῖς πολὺ τούτων ἀτοπωτέροις διακεῖσθαι; Το-
 σοῦτω γὰρ αἰσχροτέρα ταῦτα ἐκείνων καὶ ἀτοπώ-
 τερα, ὅσῳ καὶ ὁ πόλεμος χαλεπώτερος, καὶ οἱ πο-
 λέμιοι σφοδρότεροι, καὶ τὰ ἐπαθλὰ περὶ ὧν ὁ πόλεμος
 μείζω, καὶ πάντα ἀπλῶς τοσοῦτον ἐξήλλακται, ὅσον
 ἀληθείας καὶ σκιδᾶς τὸ μέσον. Μὴ δὴ καταμαλάττωμεν
 ἡμῶν τὴν ἰσχύν, μηδὲ ἐκκόπτωμεν τὰ νεῦρα ταῖς
 ὀμιλίαις ταύταις· καὶ γὰρ ἄφατος καὶ πολλὴ ταῖς
 ψυχαῖς ἡμῶν ἐντεῦθεν εἰσρεῖ κακία. Τί γὰρ, εἰ καὶ
 μὴ αἰσθανώμεθα τῇ φιλίᾳ μεθύοντες; τοῦτο γὰρ αὐτὸ
 πάντων ἐστὶ δεινότατον, ὅτι οὐδὲ ἴσμεν ὅπως ἐκνευ-
 ριζώμεθα, καὶ κηροῦ παντὸς γινώμεθα μαλακώτεροι.
 Καθάπερ γὰρ τις λέοντα γαῦρον καὶ βλοσυρὸν βλέπον-
 τα λαθῶν, εἶτα ἀποκείρας μὲν τὴν κόμην, ἀνελὼν δὲ
 τοὺς ὀδόντας καὶ περιελὼν τοὺς δνυχας, αἰσχροὺν ποιεῖ
 καὶ καταγέλαστον καὶ παιδίον εὐκαταγώνιστον τὸν
 φοβερὸν καὶ ἀφόρητον, καὶ ἀπὸ μόνου τοῦ βρυχή-
 ματος πάντα σείοντα· οὕτω δὴ καὶ αὐταὶ πάντας
 ὄσους ἐὰν λάθωσιν εὐχειρώτους τῷ διαδόλῳ ποιοῦσι,
 μαλακώτερος, θερμότερος, ἀναισχύντους, ἀνοή-
 τους, ἀκροχόλους, θρασεῖς, ἀκαίρους, ταπεινοὺς,
 ἀγεννεῖς, ἀπηνεῖς, δουλοπρεπεῖς, ἀνελευθέρους, ἰτα-
 μοὺς, φλυάρους, καὶ ἀπλῶς πάντα τὰ γυναικεῖα ἦθη
 τὰ διεφθαρμένα φέρουσαι εἰς τὰς τούτων ἐναπομάτ-
 τονται ψυχάς.

ια'. Καὶ γὰρ ἀμήχανον τὸν γυναιξὶ συνοικοῦντα μετὰ
 συμπαθείας τοσαύτης, καὶ ταῖς ἐκείνων ἐνστρεφόμε-
 νον ὀμιλίαις, μὴ ἀγύφτην τινὰ εἶναι· καὶ ἀγοραῖον καὶ
 συρφετώδη. Κἂν γὰρ φθέγγηται τι, πάντα ἀπὸ τῶν
 ἰστῶν καὶ τῶν ἐρίων φθέγγεται, τῆς γλώττης αὐτοῦ
 τῇ ποιότητι τῶν γυναικειῶν ἀναχρωσθείσης ῥημάτων·
 κἂν ποιῇ τι, μετὰ πολλῆς τοῦτο ἐργάσεται δουλοπρε-
 πείας, πόρρω τῆς Χριστιανοῖς πρεπούσης ἐλευθερίας
 ἑαυτὸν ἀποκίσας, καὶ πρὸς οὐδὲν τῶν μεγάλων κατ-
 ορθωμάτων γενόμενος χρήσιμος. Καὶ γὰρ, εἰ πρὸς
 τὰ βιωτικὰ καὶ πολιτικὰ πράγματα ἄχρηστος ὁ τοιοῦ-
 τος, πολλῷ μᾶλλον πρὸς τὸ τῶν πνευματικῶν μέγε-
 θος, ἃ τοσοῦτω δεῖται ἡ γενναϊότερων ἀνδρῶν, ὡς
 μηδὲ ἄπτεσθαι αὐτῶν δύνασθαι τοὺς μέλλοντας αὐτὰ
 μετιέναι, εἰ μὴ ἄγγελοι γένοιτο ἐξ ἀνθρώπων. Οὐκ
 αὐτοὶ δὲ μόνον κακίαν ὑποδέχονται τοσαύτην, ἀλλὰ καὶ
 ἐκείναις ἡθῶν διεφθαρμένων αἰτίοι γίνονται. Καθά-
 περ γὰρ οὗτοι σφόδρα αὐταῖς ἀρέσκουν βουλόμενοι
 τῆς ἀρμοττούσης πολιτείας ἐκβαίνουσιν· οὕτω καὶ

* Savil. δεῖται, Morel. δεῖ.

argentariis negotia non habet : non enim paupertas sinit; neque assidet officinis unguentariis. Sed cum sutoribus et textoribus et variegatoribus et tinctoribus multum conversatur. Et quid opus recensere sordes omnes, ut quando in domum intrant, quo subtegmen ac tramam vendant, et deinde in foro, ut talia iterum requirant? Et hæc quidem domi, in foro autem risu digniora ferunt.

10. In ecclesia vero dici non potest quanta sit turpitudine. Nam quasi oporteat ut locus nullus illorum opprobrium ignoret et illiberalem servitutem, sic in loco hoc sancto et terribili omnibus suam intemperantiam prædicant; et, quod utique gravius, ea se gloriantur, ob quam erubescere oportebat. Ante fores ipsas excipiunt, eunuchorum loco inserviunt, obvios submovent, ac præcuntes altum sapiunt videntibus omnibus, et non verecundantur, sed ea se gloriantur: atque in ipso sancto et horrendo mysteriorum tempore ministrantes ad earum placitum, criminandi occasiones multis intuentibus præbent. Illæ autem miseræ et calamitosæ, cum oporteret ab hac illos gratia prohibere, illa insuper gloriantur et confidentiores fiunt. Quamquam si quis vel iis, vel illis maledicere vellet, quid maledicto hoc inveniret atrocius, quam ut tam innumeris testibus intemperantia eorum arguatur, et in oculis omnium scæde agant? Quid opus est dicere quot in ecclesiis ob illarum gratiam subvertantur, quot divina opera a multis negligantur, ut ne has irritent? Et quid dico ne irritent? si quis tantum insuaviter et tristius eas aspexerit, omnia maluit ferre, quam dissimulare illam hoc passam esse. Sed quousque tandem et nos scæde agimus, illorum omnia enarrantes? Non utique hoc proposuimus: nam si omnia tractare velimus, multa et longa nobis oratione opus esset: imo si maxime vellem, non possent omnia dici, quandoquidem, dum ex multis pauca colligimus, etiam sic prolixi sumus. Sed non ad hoc venimus, verum inviti ad illorum memoriam rapti sumus, ut cordati auditores parumper admonerentur: quod reliquum est, operæ pretium videtur ut obsecrationem et precationem adhibeamus. Oro igitur et supplico, et ante genua vestra me provolvo, atque obnixè rogo, persuadeamini, et ab hac emergamus ebrietate; simus nostri ipsorum compotes, et agnoscamus honorem, quem dedit nobis Deus, et Paulum clamantem audiamus: *Ne sitis servi hominum* (1. Cor. 7. 23); et desinamus ut serviamus mulieribus ad communem omnium nostrorum perniciem. Milites nos esse Christus vult strenuos et athletas. Non propter hoc nos armavit armis spiritualibus, ut puellarum triobolarium ministeria suscipiamus, ut circa lanas et stamina et alia ministeria versemur, ut assideamus mulierculis nentibus et textentibus, ut totum diem consumamus, verbisque et moribus muliebribus animas lambuamus; sed ut configamus invisibiles virtutes quæ nobis adversantur, ut diabolum percussimus, qui contra nos ducem agit, ut abigamus feroces demonum phalanges, ut subvertamus eorum propugnacula, ut Potestates et mundi dominos, re-

ctores harum tenebrarum in servitutem ducamus, ut spiritualia malitiæ fugemus, ut ignem spiremus, ut ad quotidianas mortes parati simus. Propter hoc induit nos thoracem justitiæ, propter hoc cinxit nos zona veritatis, propter hoc imposuit galeam salutis, propter hoc pedes nostros calceavit præparatione evangelii pacis, et tradidit gladium spiritus, propter hoc ignem accendit in nostris animabus. Si igitur militem aliquem postquam induerit galeam, ocreas, thoracem, postquam acceperit gladium, lanceam, scutum, tela, sagittas, pharetram, tuba jam clarum sonante et omnes evocante, hostibus magno impetu sævientibus et civitatem a fundamentis evertere molientibus, videres non in agmen foras currere, sed in domum ingredi, et mulieri assidere cum armis: an non, si modo liceret, gladio medium transfoderes, ne sermone quidem eum dignatus? At si tu tanta ira impletus es, quomodo putas Deum in multo turpioribus erga nos affici? Tanto enim turpiora et absurdiora sunt hæc quam illa, quanto et gravius bellum, et hostes truculentiores, et præmia pro quibus bellatur majora, et in summa omnia tantum transcendunt, quantum umbram veritas. Itaque ne effemineamus rebur nostrum, ne succidamus nervos nostros istis conversationibus. Etenim multam et immensam animabus nostris instillant malitiam. Quid enim etiam si non sentiamus amore ebrii? Istuc enim ipsum omnium est longe gravissimum, quod nesciamus quomodo enervemur, ceraque omni molliores reddamur. Nam sicut si quis leonem superbum et torve intuentem arripiat, et jubas abradat, dentes excutiat, ungues amputet, turpemque faciat et ridiculum, et terribilem illum et intolerabilem et rugitu solo omnia concutientem, facile a puero superabilem reddat: ita et illæ quos capiunt omnes superato faciles reddunt diabolo, molliores, concitiores, impudentes, inconsiderantes, iracundos, audaces, importunos, humiles, abjectos, crudeles, illiberales, temerarios, nugaces, et in summa omnino corruptos mulierum mores in animam illorum immittunt et inserunt.

11. Etenim fieri non potest mulieri cohabitantem cum tanto affectu, et illarum conversationibus emollium, non esse circulatorum et forensium et sordidum. Nam si quid loquitur, de staminibus et lanis loquitur, lingua ejus muliebri loquacitate infecta: et si quid facit, hoc magna servilitate operatur, et seipsum procul a Christiana libertate sejungit, ad nihil eximium aut præclarum utilis. Nam cum ad sæculares et civiles res hominum inutilis sit et nullius frugis, multo magis ad magnitudinem rerum spiritualium, quæ tanto generosiores viros requirunt, ut ne attingi quidem possint, nisi ab iis qui ad eas transituri angeli ex hominibus fiant. Non ipsi autem solum tanto malo afficiuntur, sed et illis morum pessimorum auctores fiunt. Nam quemadmodum illi qui istis valde placere volunt, officii sui rationem negligunt, ita ipsæ propter illos a via sibi convenienti aberrant, malam et perniciosam invicem exhibentes retributionem.

¹ sic in Morel., sed savil., a pudore.

Etenim se ornant curiosius, delicatiorum vestium et incessus multam curam habent, et quæ non licet tota die nugantur: nam quia vident his incompositis moribus et verbis oblectari, omnia studiose sectantur, per quæ ipsos in servitute contineant. Jam si voluerimus paulisper resipiscere, et nostri ipsorum esse, et illas lucrabimur, et nos ipsos et alios omnes: et sicut nunc perditionis multorum rei facti sumus, sic et a multorum salute tunc mercedem accipiemus; et quibus nunc potimur turpiter, illis fruemur magno cum honore. Cur enim vis honorari a mulieribus, dic mihi? Maxime indignum hoc est viro spirituali, amare talem honorem; verumtamen et tunc aderit, quando non quæremus ipsum. Solet enim homo despiciere eos qui se colunt, et in admiratione habere eos qui non adulantur: cui rei muliebris natura magis obnoxia est. Nam si illis quis aduletur, intolerabilis est; admiratur autem omnium maxime eos, qui cedere nesciunt nec succumbunt intempestivis suis concupiscentiis: et hujus vos mihi testes eritis. Nunc enim non solum externi, sed et ipsæ quoque contubernales vos irrident, etsi non manifeste, certe tamen in conscientia, glorianturque hac dura tyrannide; tunc autem omnino vos admirabuntur, et vestram obstupescant libertatem. Quod si nostris sermonibus non creditis, illas ipsas interrogate, utros magis laudent et approbent, an eos qui serviunt, an qui dominantur: subjectos, et qui omnia faciunt et patiuntur in ipsarum gratiam, vel qui nihil horum ferunt, et pravis earum parere mandatis erubescunt. Et si volent dicere verum, omnino illos, respondebunt: imo neque responso opus, rebus istuc ipsum clamantibus. At voluptatis gratia qui cohabitatur opibus inhiat, oculos pascens virginum aspectibus. Licet maxime quidem hoc ita se haberet, tamen propter hoc ipsum fugere oportebat: nunc autem vobis satis demonstratum est quod suave hoc non sit, sed plane contrarium, si quis hac contemplatione non fruatur: et tu illis adjicito bonæ conscientiæ lætitiā.

Nihil sic exhilarat ut conscientia bona. — Nihil enim nos sic exhilarare solet, ut conscientia pura et bona spes. Sed quietis gratia hoc inquiris? Jam demonstratum est quod hoc facilius esset, si frater cohabitaret: ac nunc nihil a servo differs, et quærens requiem, servitutem invenisti gravissimam: cum vero immunis ab hoc ministerio fueris, tum eris inter eos qui imperant, non quibus imperatur. Igitur si ibi pro voluptate mœror, et pro gloria confusio, et pro libertate servitus, et pro requie labor, et accedunt ad hæc quod et Deus blasphematur, et tanta perditio ac scandala, et immortalis pœna, et plurimorum bonorum amissio; hic autem contraria omnia, gloria, honor, voluptas, fiducia, libertas, salus animarum, regni hereditas, pœnæ effegium: cujus rei gratia non hæc illis commutabimus? Ego certe nescio, nisi quis seipsum perdere desideret; ulla siquidem nobis post-hac defensio erit nec venia. Si enim, quæmvis nihil horum esset, omnia tamen pro gloria Dei ferre oportebat, cum et præsentia percipere, et futura asse-

qui bona liceat; nos autem præterquam quod Dei gloria blasphematur, nos ipsos etiam perdimus: quis nos eripiet et liberabit a supplicio propter hoc imminente? Nullus sane.

12. Omnia igitur hæc nobiscum perpendentes, vel sero tandem reparemus animarum salutem. Quod si quid difficultatis habet divelli a longa consuetudine, vi ratiocinii una cum Dei gratia hoc totum permittamus, et illud nobis persuadeamus, vel si principium solum imponamus operi, non ultra visuros nos difficultatem: sic adversus consuetudinem prævalebimus. Nam si decem dies te abstraxeris, facilius feres viginti, et iterum bis tantos; deindeque sensim progrediens neque senties difficultatem quam habuisti initio, videbisque facillimum factu, quod tot agones prius exposcebat, et in aliam te transferes consuetudinem, inveniens haud ita gravem translationem: neque id per consuetudinem solum, sed et per bonam spem continget. Sic te illæ magis admirabuntur, et Deus præ aliis acceptum habebit, et homines coronabunt, vivesque libere et jucunde. Quid enim fuerit suavius, quam a mala conscientia liberari, et perpetuum concupiscentiæ bellum dirimere, et multa facilitate insignem continentiæ coronam plectere, et liberis oculis in cælum respicere, puraque voce et corde Dominum universorum invocare? Nullus catenis, squalore et aliis carcerum incommodis exemptus, imo nullus qui cæcus erat apertis oculis, et visa hæc dulci luce sic exsulat, gestit et tripudiat, ut qui ab hac servitute liberari potuit. Longe enim dulcior hæc luce est liberatio ab hac tyrannide, et omni caligine gravior servitutis illius et vinculorum miseria. Verum quid opus est prelixius utriusque vitæ conditionem persequi, cum illa quidem indignitatem, tristitiam, damnum et corruptionem magnam; hæc vero libertatem, voluptatem, utilitatem et multam prudentiam præ se ferat? Nullus enim ea sermo potest exprimere, sed sola rerum experientia. Et tunc probe scietis a quibus malis liberati sitis, quam assequuti fueritis vitam, cum reipsa nobis obtemperare volueritis. Obtemperabitis igitur cum opere ipso quæ dicta sunt didiceritis. Quod si adhuc respuitis, et nostris sermonibus non creditis, interrogate aliquos qui hanc servitutem tulerint aliquando, et deinde liberati ad libertatem bonam recurrerint, et scietis admonitionis hujus luerum. Etenim et Salomon cum sæcularium rerum concupiscentia teneretur, magnas eas et admirandas putabat, multumque in eis laboris et sollicitudinis insumebat magnificas ædificando domos, immensum coacervando aurum, congregando cantorum choros, varia genera ministrorum mensæ et popinæ, quærendo animæ suæ voluptatem ab hortorum et corporum formosorum gratia, et omnem, ut ita dicam, oblectationis et refrigerii viam sectando. At ubi inde ad se reversus et quasi ex caliginosa quadam abyssu ad lumen veræ sapientiæ respicere valuit, tunc sublimem illam et cælis dignam emisit vocem: *Vanitas vanitatum, dicens, et omnia vanitas.*

13. *Majora præstanda in nova lege, quam in veteri.*

αὐταὶ τῆς προσηκούσης αὐταῖς ὁδοῦ^a δι' ἐκείνους ἐκπιπτουσι, τὴν πονηρὰν αὐτοῖς καὶ ὀλεθρίαν παρέχουσαι [245] ταύτην ἀντίδοσιν. Καὶ γὰρ καὶ καλλωπίζονται περιεργότερον, καὶ σχήματος καὶ βαδίσματος τεθρυμμένου πολλὴν ποιοῦνται πρόνοιαν, καὶ τὰ μὴ προσήκοντα διὰ πάσης φλυαροῦσιν ἡμέρας· ἐπειδὴ γὰρ ὀρῶσι τερπομένους τοῖς ἀκολάστοις τούτοις ἤθεσι καὶ ῥήμασι, πάντα ἐπιτηδεύουσι, δι' ὧν κατέχειν αὐτοὺς αἰχμαλώτους δυνήσονται. Ἄλλ' ἂν θελήσωμεν μικρὸν ἀνενεγκόντες ἡμῶν αὐτῶν γενέσθαι, ἐκείνας τε κερδανοῦμεν καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας· καὶ ὡσπερ νῦν τῆς τῶν πολλῶν ἀπωλείας κατέστημεν ὑπεύθυνοι, οὕτω τότε τῆς πάντων σωτηρίας ἀποληφόμεθα τὸν μισθόν, καὶ ὧν ἀπολαύομεν νῦν αἰσχυρῶν, τότε μετὰ πολλῆς ἀπολαύσομεν τῆς τιμῆς. Τί γὰρ, εἰπέ μοι, βούλει τιμᾶσθαι παρὰ γυναικῶν; Μάλιστα μὲν ἀνάξιον τοῦτο ἀνδρὸς πνευματικοῦ τὸ τιμῆς τοιαύτης ἐρᾶν· πλὴν ἀλλὰ καὶ τοῦτο τότε παρέσται, ὅταν μὴ ζητῶμεν αὐτό. Πέφυκε γὰρ ἀνθρωπος τῶν μὲν θεραπευόντων ὑπερορᾶν, τοὺς δὲ μὴ κολακεύοντας θαυμάζειν· τὸ δὲ πάθος τοῦτο πλέον ἢ γυναικεία φύσις ὑπομένειν εἴωθεν. Ἀφόρητός τε γὰρ ἐστὶ κολακευομένη, θαυμάζεται δὲ μάλιστα πάντων τοὺς οὐκ ἀνεχομένους εἶκειν καὶ ὑποκλίνεσθαι ταῖς ἀκαίροις αὐτῆς ἐπιθυμίαις· καὶ τοῦτο ὑμεῖς μοι μαρτυρήσατε. Νῦν μὲν γὰρ οὐχ οἱ ἔξωθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ καταγελωσιν ὑμῶν αἰ συνοικουσαι, εἰ καὶ μὴ φανερῶς, ἀλλ' ἐν τῷ συνειδότι, καὶ ἐγκαλλωπίζονται τῇ χαλεπῇ ταύτῃ τυραννίδι· τότε δὲ θαυμάσονται πάντας ὑμᾶς, καὶ ἐκπλαγήσονται τὴν ἐλευθερίαν ὑμῶν. Εἰ δὲ ἀπιστεῖτε τοῖς ἡμετέροις λόγοις, αὐτὰς ἔρεσθε ἐκείνας, τίνας μᾶλλον ἐπαινοῦσι καὶ ἀποδέχονται, τοὺς δουλεύοντας, ἢ τοὺς κρατοῦντας αὐτῶν· τοὺς ὑποκειμένους καὶ πάντα ποιοῦντας καὶ πάσχοντας διὰ τὴν εἰς ἐκείνας χάριν, ἢ τοὺς οὐδὲν τούτων ἀνεχομένους, ἀλλὰ ἐπαισχυνομένους αὐτῶν τοῖς πονηροῖς ἐπιτάγμασι· κἂν ἐβελήσωσιν εἰπεῖν τάληθές, πάντως ἐκείνους ἐροῦσι· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἀποκρίσεως χρεία, τῶν πραγμάτων τοῦτο βοῶντων. Ἄλλ' ἡδονῆς ἔνεκεν ὁ συνοικῶν πλεονεκτεῖ, τοὺς ὀφθαλμοὺς εὐωχῶν ταῖς τῶν παρθένων ὄψεσι. Μάλιστα μὲν εἰ καὶ τοῦτο οὕτως εἶχε, δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο φυγεῖν ἐχρῆν· νῦν δὲ ὑμῖν ἱκανῶς ἀποδέδεικται, ὅτι οὐχ ἡδὺ τὸ τοιοῦτον, ἀλλὰ τούναντίον, τὸ μὴ ταύτης ἀπολαύειν τῆς θεωρίας· σὺ δὲ μοι προστίθει καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ συνειδότος εὐφροσύνην.

Οὐδὲν γὰρ ἡμᾶς οὕτως εὐφραίνειν εἴωθεν, ὡς συνειδὸς χρηστὸν, καὶ ἐλπίδες ἀγαθαί. Ἄλλ' ἀναπαύσεως ἔνεκεν τοῦτο ἐπιζητεῖς; Ἄλλ' ἀποδέδεικται καὶ τοῦτο εὐκολώτερον ὂν, ὅταν ἀδελφὸς συνοικῇ. Νῦν μὲν γὰρ οὐδὲν δούλου διενήνοχας, καὶ ζητῶν ἀνάπαυσιν δουλείαν εὖρες χαλεπωτάτην· τότε δὲ ταύτης ἐκτὸς ἔστηκας τῆς λειτουργίας, καὶ τῶν ἐπιταττόντων, οὐ τῶν ἐπιτασσομένων ἔση. Ὅταν οὖν ἐκεῖ μὲν ἀνθ' ἡδονῆς λύπη, καὶ ἀντὶ δόξης αἰσχύνη, καὶ ἀντὶ ἐλευθερίας δουλεία, καὶ πόνος ἀντὶ ἀναπαύσεως· πρόσκειται δὲ καὶ τὸ βλασφημεῖσθαι τὸν Θεόν, καὶ ἀπώλεια τοσαύτη, καὶ σκάνδαλα, καὶ κόλασις ἀθάνατος, καὶ μυρίων ἐκπτώσις ἀγαθῶν· ἐνταῦθα δὲ τάναντία ἅπαντα, δόξα, τιμὴ, ἡδονή, παρρησία, ἐλευθερία, σωτηρία ψυχῶν, βασιλεία κληρονομία, κολάσεως ἀπαλλαγὴ, τίνοσ ἔνεκεν οὐκ ἀνταλλαξόμεθα ταῦτα ἐκείνων; Ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδα, πλὴν εἴ τις ἑαυτὸν ἀπλῶς ἀπολλύναι ἐπιθυμοίη· οὐδὲ γὰρ ἀπολογία ἔσται ἡμῖν λοιπὸν οὐδὲ συγγνώμη. Εἰ γὰρ καὶ μηδενὸς [246] ὄντος τούτων, πάντα ὑπομένειν ἐχρῆν ὑπερ

τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης· ὅταν καὶ τὰ ἐνταῦθα καρποῦσθαι παρῇ, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτυχεῖν ἀγαθῶν, ἡμεῖς δὲ πρὸς τὸ τὴν τοῦ Θεοῦ βλασφημεῖσθαι δόξαν, καὶ ἑαυτοὺς προσαπολλύωμεν, τίς ἡμᾶς ἐξαιρήσεται καὶ ἀπαλλάξει τῆς τιμωρίας τῆς ἐπὶ τούτοις κειμένης; Οὐκ ἔστιν οὐδεὶς.

ιβ'. Ταῦτα οὖν ἅπαντα συναγαγόντες πρὸς ἑαυτοὺς, καταλλαγῶμεν ὀφὲ γοῦν ποτε τῇ σωτηρίᾳ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν. Εἰ δὲ δοκεῖ τινα δυσκολίαν ἔχειν τὸ συνήθειαν ἀποσπασθῆναι μακρὰν, τῇ δυνάμει τοῦ λογισμοῦ μετὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος^b τὸ πᾶν ἐπιτρέψαντες, κάκεινο πείσαντες ἑαυτοὺς, ὅτι, ἂν ἀρχὴν μόνον ἐπιθῶμεν τῷ πράγματι, οὐκ ἔτι ὀφόμεθα δυσχερές· οὕτω κατατολμήσομεν τῆς συνήθειας. Ἄν γὰρ δέκα ἡμέρας σαυτὸν ἀποστήσης, εὐκολώτερον τὰς εἴκοσιν οἴσεις, καὶ δις τοσαύτας πάλιν· εἴτα ὁδῶ προβαίνων οὐδὲ αἰσθησιν λήψῃ λοιπὸν τῆς ἐν ἀρχῇ δυσκολίας, ἀλλὰ τὸ σφόδρα δυσκαταγώνιστον εὐκολώτατον ὄψει γινόμενον, καὶ εἰς ἐτέραν πάλιν καταστήσεις σεαυτὸν συνήθειαν, καὶ βραδίαν εὐρήσεις τὴν μετάθεσιν οὔσαν οὐ διὰ συνήθειαν μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς χρηστὰς ἐλπίδας. Οὕτω σε κάκειναι θαυμάσονται μειζόνως, καὶ ὁ Θεὸς ἀποδέξεται πρὸ ἐκείνων, καὶ πάντες ἀνθρωποὶ στεφανώσουσι, καὶ βίον βιώσῃ πολλὴν μὲν ἔχοντα ἐλευθερίαν, πολλὴν δὲ τὴν ἡδονήν. Τί γὰρ ἂν γένοιτο ἡδίων τοῦ τοῦ πονηροῦ συνειδότος ἀπαλλαγῆναι, καὶ τὸν διηνεκῆ τῆς ἐπιθυμίας καταλύσαι πόλεμον, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας τὸν καλὸν τῆς σωφροσύνης πλέκειν στέφανον, καὶ ἐλευθέροις μὲν ὀφθαλμοῖς πρὸς τὸν οὐρανὸν βλέπειν, καθαρᾶ δὲ φωνῇ καὶ καρδίᾳ τὸν ἀπάντων Δεσπότην καλεῖν; Οὐδεὶς οὕτω δεσμώτης ἀλύσεως ἀπαλλαγείς καὶ αὐχμοῦ καὶ τῆς ἄλλης τῆς ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ ταλαιπωρίας, μᾶλλον δὲ οὐδεὶς οὕτω τὰς ὄψεις πεπηρωμένος ἀναβλέψας, καὶ τὸ γλυκὺ τοῦτο φῶς ἰδὼν ἀγάλλεται καὶ γάννυται καὶ σκιρτᾷ, ὡς ὁ τῆς δουλείας ταύτης ἐλευθερωθῆναι δυνηθείς. Καὶ γὰρ τοῦ φωτὸς γλυκυτέρα πολλῶ τῆς τυραννίδος ταύτης ἢ ἀπαλλαγὴ, καὶ ζόφου παντὸς τούτου χαλεπωτέρα τῆς δουλείας ἐκείνης καὶ τῶν δεσμῶν ἢ ταλαιπωρία. Ἄλλὰ γὰρ τί χρὴ ταῦτα μηκύνειν ἑκατέρου βίου; τοῦ μὲν τὴν ἀνελευθερίαν καὶ τὴν ἀθυμίαν καὶ τὴν βλάβην καὶ τὴν πολλὴν τηκεδόνα, τοῦ δὲ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἡδονήν καὶ τὴν ὠφέλειαν καὶ τὴν πολλὴν παραδεικνύντος σωφροσύνην; λόγος γὰρ οὐδεὶς αὐτὰ παραστήσαι δυνήσεται, μόνη δὲ τῶν πραγμάτων ἢ πείρα. Καὶ τότε εἴσεσθε καλῶς τίνων μὲν ἀπηλλάγητε κακῶν, ποίας δὲ ἐπετύχετε ζωῆς, ὅταν ἡμῖν διὰ τῶν πραγμάτων βουληθῆτε πεισθῆναι· πεισθήσεσθε τῶν νυν, ὅταν διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν τὰ εἰρημένα μάθητε. Εἰ δὲ ἔτι δυσανασχετεῖτε, καὶ τοῖς ἡμετέροις ἀπιστεῖτε λόγοις, ἔρεσθέ τινος τῶν ταύτην ποτὲ δουλευσάντων τὴν δουλείαν, εἴτα ἀθρόον ἀπαλλαγέντων, καὶ πρὸς τὴν καλὴν ἀναδραμόντων ἐλευθερίαν, καὶ τότε γνώσεσθε τῆς παραινέσεως ταύτης τὸ κέρδος. Ἐπεὶ καὶ ὁ Σολομὼν ἠνίκα μὲν τῇ τῶν βιωτικῶν ἐπιθυμίᾳ πραγμάτων κατείχετο, μεγάλα τε αὐτὰ ἐνόμιζεν εἶναι καὶ θαυμαστά, καὶ πολλὴν περὶ αὐτὰ τὴν φιλοπονίαν ἐπεδείκνυτο, λαμπρὰς τε οἰκοδομοῦμενος οἰκίας, καὶ χρυσίον συνάγων ἄπειρον, μουσικῶν τε χοροὺς καὶ τραπεζοποιῶν γένη παντοδαπά [247] καὶ μαγείρων πάντοθεν συναθροίζων, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν κήπων χάριν, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν λαμπρῶν σωμάτων ἡδονὴν δαψιλῶς παρασκευάζων τῇ τῆς ψυχῆς ἐπιθυμίᾳ, καὶ πᾶσαν, ὡς εἰπεῖν,

^a Savil. αἰδοῦς, Morel. ὁδοῦ.

^b Savil. μετὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν.

ὄδον ψυχαγωγίας· καὶ τέρψεως ἑαυτῷ τέμνων· ἐπειδὴ δὲ μικρὸν ἐκεῖθεν ἀνήνεγκε, καὶ καθάπερ ἐξ ἀδύσσου τινὸς ζοφερᾶς ἀναβλέψαι πρὸς τὸ τῆς φιλοσοφίας ἰσχυσε φῶς, τηνικαῦτα τὴν ὑψηλὴν ἐκείνην καὶ τὴν τῶν οὐρανῶν ἀξίαν ἀφῆκε φωνήν· *Ματαιότης ματαιότητων*, λέγων, *τὰ πάντα ματαιότης*.

Ταύτην καὶ ὑμεῖς, καὶ ταύτης ὑψηλοτέραν, ἂν ἐβελήσητε, ψῆφον οἴσετε περὶ τῆς ἀκαίρου ταύτης ἡδονῆς, ἐὰν μικρὸν ἑαυτοὺς τῆς πονηρᾶς ἀποστήσητε συνηθείας. Καίτοι γε ὁ Σολομῶν ἐν τοῖς ἄνω γενόμενος χρόνοις οὐδὲ πολλὴν ἀπηρτίετο φιλοσοφίας ἀκρίβειαν· οὔτε γὰρ τρυφᾶν ὁ παλαιὸς ἐκώλυε νόμος, οὔτε τῶν ἄλλων ἀπολαύσεων ἀπολαύειν περιττὸν ἔφησεν εἶναι καὶ μάταιον· ἀλλ' ὁμως καὶ οὕτω τῶν πραγμάτων ἐχόντων ἡδονήθη συνιδεῖν τὸ ἐν αὐτοῖς ἀνόνητον, καὶ πολλὴν αὐτῶν καταγνώσαι ματαιότητα. Ἡμεῖς δὲ ἐπὶ μείζονα καλούμεθα πολιτείαν, καὶ πρὸς ὑψηλοτέραν ἀναβαίνομεν κορυφὴν, καὶ πρὸς μείζονα ἀπεδυσάμεθα σκάμματα. Καὶ τί γὰρ ἕτερον ἀλλ' ἢ κατὰ τὰς ἄνω δυνάμεις τὰς νοεράς καὶ ἀσωμάτους ἐκείνας πολιτεύεσθαι κελεύομεθα; Πῶς οὖν οὐκ αἰσχρὸν καὶ πολλῆς ἀξίον κολάσεως ἐλάττους ἐκείνου φανῆναι πολλῶ, καὶ μὴ μόνον τῶν συγκεχωρημένων μὴ γίνεσθαι ὑψηλοτέρους, καθάπερ ἐκεῖνος, ἀλλὰ καὶ τῶν κεκωλυμένων καὶ τιμωρίαν ἐχόντων ἀφόρητον ἄπτεσθαι; Τὸ γὰρ ἔρωτα ἐν τῇ ψυχῇ πονηρὸν τρέφειν, καὶ πρὸς ἐπιθυμίαν ὁρᾶν γυναῖκα, καὶ καταμανθάνειν κάλλος ἀλλότριον, καὶ καταισχύνειν μὲν ἑαυτὸν, βλάπτειν δὲ τοὺς ἀσθενεστέρους, καὶ πολλὰς μὲν Ἑλλησι παρέχειν λαβὰς, πολλὰς δὲ Ἰουδαίοις, καὶ τοὺς τε οἰκέλους τοὺς τε ἀλλοτρίους ὑποσκειλίζειν, καὶ πολλὴν τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης κατασκευάζειν βλασφημίαν, καὶ δουλοπρεπεῖς ἀναδέχεσθαι διακονίας, καὶ πρὸς τὸν τῶν βιωτικῶν πραγμάτων θόρυβον ἑαυτοὺς εἰσωθεῖν, καὶ τὴν δωρηθεῖσαν ἡμῖν ἐλευθερίαν προπίνειν τῷ διαβόλῳ, καὶ ταύτης χαλεπωτάτην ἀντικαταλλάττεσθαι τυραννίδα, καὶ καταγέλαστον μὲν φίλοις, ἐπονειδίστον δὲ ἐχθροῖς εἶναι, καὶ πονηρὰν μὲν τῷ κοινῷ τῆς Ἐκκλησίας προστρίβασθαι δόξαν, κηταισχύνειν δὲ τὸ σεμνὸν τῆς παρθενίας ἀξίωμα, καὶ τοῖς ἀσελγαίνειν βουλομένοις πολλὰς παρέχειν προφάσεις, καὶ ἕτερα πλείονα τούτων κατασκευάζειν δεινὰ (ἅπαντα γὰρ οὔτε συνιδεῖν, οὔτε λόγῳ παραστήσαι δυνατὸν, ὅσα διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ὑπομένουσι), καὶ τῶν σφόδρα κεκωλυμένων ἐστὶ, καὶ τῶν κόλασιν ἐχόντων ἀφόρητον. Ὡστε εἰ καὶ μικρὰ τί; ἐστὶν ἡδονή, ταῦτα πάντα ἀντιθέτες

ἐκείνη, τὸν γέλωτα, τὴν αἰσχύνην, τὴν τῶν πολλῶν ὑποψίαν, τὰς κατηγορίας, τὰ σκώματα, τὰ ὄνειδη, τὸν σκώληκα τὸν ἀτελεύτητον, τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον, τὴν θλίψιν, τὴν στενοχωρίαν, τὸ βρύγμα τῶν ὀδόντων, τὰ δεσμὰ τὰ ἄλυτα, καὶ καθάπερ ἐν πλάστιγγι καταθέντες καὶ ἀντιστήσαντες, ἀποπηδήσωμεν ὅψε γοῦν ποτε τῆς χαλεπωτάτης καὶ ὀλεθρίας νόσου, ἵνα μετὰ λαμπρῶν ἀπέλωμεν ἐκεῖ στεφάνων, καὶ δυνηθῶμεν ἐλευθέροις στόμασι πρὸς τὸν Χριστὸν εἰπεῖν, ὅτι διὰ σὲ καὶ τὴν δόξαν τὴν σὴν καὶ συνηθείας κατεφρονήσαμεν, [248] καὶ ἡδονῆς ἐκρατήσαμεν, καὶ τὴν ψυχὴν ἐθλίψαμεν τὴν ἡμετέραν, καὶ πᾶσαν φιλίαν ἐκβαλόντες καὶ πρόληψιν, σὲ καὶ τὸν εἰς σὲ πόθον ἀπάντων προτετιμήκαμεν πραγμάτων. Οὕτω γὰρ κερδανοῦμεν ἡμᾶς αὐτοὺς, κερδανοῦμεν δὲ τὰς ἀθλίους ἐκείνας, κερδανοῦμεν δὲ τοὺς σκανδαλιζομένους, καὶ παρ' αὐτοὺς στησόμεθα τοὺς μάρτυρας, καὶ τὴν πρώτην λιψόμεθα τάξιν. Τῶν γὰρ τὴν μεγίστην ἀθλησάντων ἀθλησιν ἐκείνην, καὶ τὰς καρτερικὰς ἐνεγκόντων ὀδύνας, οὐκ ἐλάττονα τίθεμαι ἄνθρωπον τὸν ἐπιθυμία κατεχόμενον παλαιᾶ, καὶ ἐν ἡδίστη τινὶ καὶ ἀρχαίᾳ προκατειλημμένον συνηθείᾳ, εἶτα διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ φόβον διακόπτοντα τὰ δεσμὰ, καὶ πρὸς τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν ἀνατρέχοντα. Καὶ γὰρ τῶν σφόδρα ἐστὶ χαλεπωτάτων, συμπάθειάν τε καὶ φιλοστοργίαν ἐκβαλεῖν ἀρχαίαν, καὶ τὰς πολυπλόκους διακόψαι λαβὰς, καὶ πτεροφυῆσαι, καὶ πρὸς τὰς οὐρανίους ἀψίδας ἀναδραμεῖν. Καὶ καθάπερ ἐκείνοις δριμύς ὁ πόνος, οὕτω καὶ τούτοις μακροτέρα ἡ ὀδύνη. Διὸ καὶ οἱ στέφανοι πάλιν ἴσοι, ἐπειδὴ καὶ τὰ παλαίσματα αὐτοῖς παράλληλα κεῖται. Εἰ γὰρ ὁ ἐξαγαγὼν τίμιον ἐξ ἀναξίου ὡς στόμα τοῦ Θεοῦ ἐσται, ὁ καὶ ἑαυτὸν ἐλευθερώσας, καὶ μυρίους ἄλλους ἀπαλλάξας κατηγορίας, ἐνόησον ὅσον λήφεται τὸν μισθὸν, καὶ τῇ τῶν ἐπάθλων ἐλπίδι κουφιζόμενος καταφρόνησον συνηθείας πονηρᾶς, ἵνα κατὰ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν διαδραμῶν τὸν παρόντα βίον, μετὰ καθαρῷ συνειδότος αὐτὴν ἰδῆς ἐκεῖ, καὶ τῆς ἀγιωτάτης αὐτῆς ἀπολαύσης ὀμιλίας. Τῶν γὰρ σωματικῶν λυθέντων παθῶν, καὶ τῆς τυραννικῆς σβεσθείσης ἐπιθυμίας, οὐδὲν τὸ κωλύον ἄνδρας τε ὁμοῦ καὶ γυναῖκας εἶναι ἐκεῖ, πάσης μὲν ἐκπόδων πονηρᾶς οὐσης ὑποψίας, τὴν δὲ τῶν ἀγγέλων πολιτείαν, καὶ τῶν νοερῶν δυνάμεων ἐκείνων δυναμένων διασώζειν, τῶν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εἰσαγομένων ἀπάντων, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, τιμὴ, κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΤΑΣ ΚΑΝΟΝΙΚΑΣ ΜΗ ΣΥΝΟΙΚΕΙΝ ΑΝΔΡΑΣΙΝ ^α.

α'. Οἴμοι, ψυχὴ! μετὰ γὰρ τοῦ προφήτου καὶ ἐμοὶ νῦν εὐκαιρὸν τοῦτο εἰπεῖν, καὶ ἅπαξ καὶ δις καὶ πολλάκις, Οἴμοι, ψυχὴ! πρᾶγμα ἡλίκον, καὶ ὅσης γέμον φιλοσοφίας! Ἡ παρθενία καθύβρισται, καὶ τὸ διεῖργον αὐτὴν ἀπὸ τοῦ γάμου καταπέτασμα ἀνήρηται, ὑπὸ ἀναισχύντων κατασπασθὲν χειρῶν, καὶ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων πεπάτηται, καὶ τὰ σεμνὰ καὶ φρίκης γέμοντα γέγονε βέβηλα καὶ πᾶσι βατὰ, καὶ ἡ τοῦ γάμου σεμνοτέρα τοσοῦτον καθειλικύσθη καὶ κητηνέχθη κάτω, ὡς τὰς γεγαμημένας μακαρίζεσθαι μᾶλλον. Ἄει μὲν γὰρ ἡ παρθενία μετὰ τοῦ γάμου ταπτομένη τὰ πρωτεῖα εἶχε, [249] καὶ τὴν προεδρίαν ἅπασαν· νυνὶ δὲ οὐδὲ ἐν τῇ δευτέρᾳ τάξει μένειν δεδύνηται, ἀλλὰ πόρρω που καὶ πρὸς τὴν ἐσχάτην

ἀπελήλαται τάξιν· καὶ τὸ δὴ ^β χαλεπωτέρων, ὅτι οὐ πολέμοιό τινες οὐδὲ ἐχθροὶ, ἀλλ' αἱ δοκοῦσαι μάλιστα θεραπεύειν αὐτὴν οὕτως αὐτὴν διέθησαν, καὶ αἱ παρέχουσαι μάλιστα πάντων ἡμῖν πρὸς τοὺς ἀπίστους ἐλευθεροστομεῖν, αὐταὶ μάλιστα πάντων [ἡμῖν] ἀπέρρασαν ἡμῶν τὰ στόματα, καὶ πολλὴν κατεσκέδασαν αἰσχύνην.

Χρημάτων μὲν ἔνεκεν ^γ ὀλίγου; μὲν, εἶχον δὲ ὁμως δεῖξαί τινες Ἑλληνας παρ' αὐτοῖς φιλοσοφῆσαντας, καὶ ὀργῆς δὲ τινες ἐν ἐκείνοις περιεγένοντο· παρθενίας δὲ ἄνθος οὐδαμοῦ παρ' αὐτοῖς, ἀλλ' αἰεὶ παρεχώρουν ἐνταῦθα τῶν πρωτείων ἡμῖν, ὁμολογούντες ἀνωτέρω τῆς φύσεως εἶναι τὸ κατόρθωμα, καὶ οὐκ ἀνθρώπινον. Διὰ τοῦτο σφόδρα ἡμῶν τὸ πᾶν ἔθνος ἐθαύμαζον· ἀλλὰ νῦν οὐκέτι, ἀλλὰ καταγελοῦσι καὶ κωμωδοῦσι. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ διάβολος το-

^α Titulus apud Savil. : Πρὸς τὰς ἐχούσας ἄνδρας συνεισάκτους, hoc est, *Adversus eas qui viros introductitios habent*. In initio Savil. οἴμοι, ψυχὴ, οἴμοι, μετὰ.

^β Savil. καὶ τὸ δέ.

^γ Savil. μὲν γὰρ ἔνεκεν. *Infra idem* Ἑλληνας.